

Diplomová práce

Tvorba projektu zaměřeného na vybrané výchovné problémy na prvním stupni základní školy.

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Dominika Houserová

Vedoucí práce:

PhDr. Radka Harazinová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Tvorba projektu zaměřeného na vybrané výchovné problémy na prvním stupni základní školy.

<i>Jméno a příjmení:</i>	Dominika Houserová
<i>Osobní číslo:</i>	P18000831
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra pedagogiky a psychologie
<i>Akademický rok:</i>	2019/2020

Zásady pro vypracování:

Cíl: Vytvořit, zrealizovat a vyhodnotit 2-3 preventivní programy zaměřené na aktuální výchovné problémy vyskytující se v současné době na prvním stupni základní školy.

Metody: Praktické činnosti zaměřené na projektové vyučování a analýza RVP a ŠVP vybrané školy.

Podmínky: Pravidelné konzultace s vedoucí práce, studium odborné literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

DVOŘÁKOVÁ, M. *Projektové vyučování v české škole: Vývoj, inspirace, současné problémy*.

Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1620-9.

GALE, E. K. *Deník třídního otloukánka, aneb, Jak jsem zvítězil nad šikanou*. Brno: Jota, 2013.

ISBN 978-80-7462-381-3

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOTEN, Tomáš. *Škola? V pohodě! (2): projektové vyučování na základní škole : metodický návod, hry a formy práce pro projektové vyučování a praktickou realizaci průřezových témat (aktivní činnostní učení napříč předměty v kooperativních skupinách)*. Most: Hněvín, 2009, 135 s. ISBN 978-80-86654-25-6.

Vedoucí práce:

PhDr. Radka Harazinová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce:

30. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání: 29. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 6. června 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych poděkovala především PhDr. Radce Harazinové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, podporu, toleranci a cenné rady.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou rizikového chování. Teoretická část je charakteristická pro vývoj dítěte mladšího školního věku, rizikového chování, prevenci, preventivních programů, konkrétních vybraných druhů rizikového chování, analýzu RVP a ŠVP vybrané školy a projektového vyučování. Praktická část se, v návaznosti na část teoretickou, skládá ze čtyř částí. První část popisuje cíle a metody práce, druhá část analyzuje a shrnuje výsledky rozhovorů, třetí část charakterizuje anamnézu třídního kolektivu a poslední část je specifická pro preventivní programy a jejich reflexe z jednotlivých realizací.

Klíčová slova: rizikové chování, prevence, preventivní program, projektové vyučování, klíčové kompetence, šikana, kyberšikana, návykové látky, RVP.

Abstract

The thesis deals with the issue of risky behaviour. The theoretical part is characteristic for the development of the child of younger school age, risk behaviour, prevention, prevention programmes, specific selected types of risk behaviour, analysis of the RVP and the ŠVP of the selected school and project based learning. The practical part, following the theoretical part, consists of four parts. The first part describes the objectives and methods of the work, the second part analyses and summarises the results of the interviews, the third part characterises the anamnesis of the class collective and the last part is specific to the prevention programmes and their reflections from the individual implementations.

Keywords: risk behaviour, prevention, prevention programmes, project based learning, key competencies, bullying, cyberbullying, addictive substance, RVP.

Obsah

SEZNAM OBRÁZKŮ.....	12
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	13
1 ÚVOD	14
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	16
3 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK.....	17
3.1 Vývoj základních schopností a dovedností.....	17
3.1.1 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky	17
3.1.2 Vnímání.....	18
3.1.3 Řeč	18
3.1.4 Paměť	18
3.1.5 Paměťové strategie.....	19
3.1.6 Představivost	19
3.1.7 Pozornost.....	19
3.1.8 Myšlení.....	19
3.1.9 Emocionální vývoj	20
• Rodina.....	21
4 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	22
4.1 Nejčastější formy rizikového chování	22
Rizikové momenty ve vývoji dítěte	23
4.2 Prevence rizikového chování	23
5 PREVENTIVNÍ PROGRAMY.....	27
5.1 Cíle programů primární prevence	27
5.2 Minimální preventivní program školy	28
5.3 Monitoring	29
5.4 Stanovení cílů minimálního preventivního programu	29

5.5	Školní metodik prevence	31
6	VYBRANÁ RIZIKOVÁ CHOVÁNÍ	33
6.1	Šikana.....	33
6.2	Kyberšikana	37
6.3	Návykové látky	39
6.3.1	Tabákové výrobky.....	39
6.3.2	Alkohol.....	41
6.4	Postupy řešení vybraných rizikových chování	42
6.4.1	Postup při řešení šikany	42
6.4.2	Postup při řešení kyberšikany:	43
6.4.3	Postup při řešení konzumace alkoholu.....	44
6.4.4	Postup při řešení návykových látek – cigarety.....	44
7	ANALÝZA RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU A ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	46
7.1	Rámcový vzdělávací program ZV	46
7.1.1	Cíle základního vzdělávání	48
7.1.2	Klíčové kompetence.....	48
7.1.3	Vzdělávací oblasti	51
7.1.4	Průřezová témata.....	52
7.2	Školní vzdělávací program (ŠVP)	54
8	PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ	57
8.1	Charakteristické rysy	57
8.2	Pozitiva a negativa projektové výuky	58
9	PRAKTICKÁ ČÁST.....	59
9.1	Cíle a metodika praktické části	59
9.2	Metoda rozhovoru.....	60
9.3	Analýza získaných dat	60
9.4	Vyhodnocení výzkumného šetření.....	62

9.5	Třídní anamnéza, preventivní programy.....	64
9.5.1	Reflexe k programu s názvem Šikana.....	72
9.5.2	Reflexe k programu s názvem Návykové látky	80
9.5.3	Reflexe k programu s názvem Bezpečí na internetu.....	87
10	ZÁVĚR A DISKUSE	89
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
	SEZNAM PŘÍLOH	95

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č.1 – Současný systém kurikulárních dokumentů, 2021

Obrázek č. 2 – Učební plán pro 1. stupeň, ŠVP Dobiášova, 2022

Obrázek č. 3 – Člověk a jeho zdraví, přírodověda – 5. ročník, ŠVP Dobiášova, 2022

Obrázek č. 4 – Lidé kolem nás, Vlastivěda – 5. ročník, ŠVP Dobiášova, 2022

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR	Česká republika
GDPR	General Data Protection Regulation
ICT	informační a komunikační technologie
IKT	informační a komunikační technologie
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany
PPP	pedagogicko-psychologická poradna dětí
RVP ZV	rámcový vzdělávací program základního vzdělávání
SML	statutární město Liberec
SPCH	specifické poruchy chování
SPU	specifické poruchy učení
ŠVP	školní vzdělávací program

1 ÚVOD

V současné době se na prvním stupni běžných základních škol poměrně často objevuje rizikové chování, nebo jeho náznaky. U žáků se může vyskytovat ve formě šikany, skrytého záškoláctví, lhaní, krádeží, vandalismu či návykových látek.

Mělo by být v zájmu všech, čili škol i rodičů, aby se takovému chování v co největší míře předcházelo. Prevencí mohou být nejrůznější moderní preventivní programy, které jsou uzpůsobeny věkovému rozmezí prvostupňových žáků. Jsou sestaveny zábavnou formou, aby žáky bavily. Využívají aktivizační činnosti, různé metody, práci s názornými pomůckami apod.

Cílem diplomové práce je vytvořit, zrealizovat a vyhodnotit 2-3 preventivní programy zaměřené na aktuální výchovné problémy vyskytující se v současné době na prvním stupni základní školy. Všechny programy jsou zpracovány tak, aby je učitelé mohli využít sami v praxi jako prevenci, nebo v případě zpozorování prvotních problémů.

Práce celkově obsahuje 10 kapitol, včetně a závěru s diskusí. Zbylých 8 kapitol je zpracovaných na základě analýzy odborných literárních zdrojů. Druhá kapitola uvádí teoretickou část, třetí kapitola popisuje vývoj dítěte mladšího školního věku, konkrétně tělesný vývoj, vnímání, řeč, představivost, pozornost i způsob myšlení. Čtvrtá kapitola se zabývá rizikovým chováním, jeho nejčastějšími formami a různými druhy prevencí. Pátá kapitola se zaměřuje na preventivní programy, kde jsou popsány cíle programu, rovněž je zde vysvětleno, co je to minimální preventivní program a k čemu slouží. Šestá kapitola charakterizuje preventivní programy, jejich obecné cíle, minimální preventivní programy, vypovídá o práci školního metodika prevence a činnosti, které ve škole vykonává. Sedmá kapitola se zabývá vybranými druhy rizikového chování konkrétně šikanou, kyberšikanou a návykovými látkami. Dále se zabývá různými postupy řešení na základní škole. Osmá kapitola se věnuje analýze RVP a ŠVP vybrané školy. RVP zobrazuje cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, které se promítají do problematiky rizikového chování, vzdělávací oblasti a průřezová témata. Osmá kapitola je charakteristická pro projektové vyučování. Devátá kapitola se věnuje praktické části. Popisuje cíle diplomové práce, využitou metodu a analyzuje ji, anamnézu třídy, tři preventivní programy a v poslední řadě reflexe jednotlivých programů.

Praktická část DP obsahuje rozhovory s prvostupňovými učiteli, školním metodikem prevence a lektorem všeobecné primární prevence, díky kterým byla nashromážděna data k vytvoření a následné realizaci preventivních programů. V této části jsou rozepsány tři preventivní programy, které byly realizovány na prvním stupni běžné základní školy dle třídní anamnézy. Na závěr je zde charakterizováno vyhodnocení realizace programů.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část obsahuje 6 kapitol. Všechny informace byly čerpány z odborných literárních zdrojů a dokumentů. Nachází se zde kapitola mladšího školní věku, rizikové chování, preventivní programy, vybraná riziková chování, analýza rámcového vzdělávacího programu a školního vzdělávacího programu vybrané základní školy a projektové vyučování.

3 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

V rámci diplomové práce se zaměřuji na skupinu žáků mladšího školního věku. Praktická část je realizována v pátém ročníku běžné základní školy, proto se i teoretická část věnuje právě této věkové skupině.

Zacharová a Vágnerová (2012) školní věk rozdělují do tří skupin: raný (mladší) školní věk (6-9 let), střední školní věk (8-12 let) a starší školní věk (12-15 lety). Naopak Lagmeier (2006) období rozděluje pouze na: mladší školní věk (6-12 let) a starší školní věk (12-15 let).

Psychoanalýza mladší školní věk označuje jako období „latence“ – tedy etapou, kdy je ukončena jedna část vývoje, základní pudová složka, a emoční složka osobnosti dítěte čeká a zcela se rozvine až na začátku pubescence. (Langmeier, 2006)

V tomto období se dítě trvale a plynule vyvíjí, dosahuje výrazných pokroků, které jsou velmi důležité a rozhodující pro jeho budoucnost. (Langmeier, 2006)

Vágnerová (2012) bere obecně školní věk jako oficiální vstup do společnosti, kterou je myšlena instituce školy. Dítě zde musí ukazovat své schopnosti a dovednosti, pracovat, plnit úkoly a splnit předem určená očekávání.

Langmeier (2006) mladší školní věk označuje jako období střízlivého realismu především proto, že dítě chce chápat okolní svět. Tento rys je zcela zřejmý při mluvě, kresbách, malbách, písemných projevech, ve čtení knih i při výběru her.

Vágnerová (2012) popisuje střední školní věk jako část života, kdy žák přechází z prvního stupně na druhý. Toto období je chápáno jako výrazný mezník. Především kvůli změnám, ke kterým dochází – například dospívání. V tomto období si dítě vytváří v kolektivu určitou pozici (rolí), která předurčuje jeho budoucí postavení ve skupině a zároveň dítě velmi ovlivňuje v jeho osobnostním rozvoji. Dítě se plynule rozvíjí.

3.1 Vývoj základních schopností a dovedností

Ve školním věku se dítě zdokonaluje ve všech oblastech.

3.1.1 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky

Vývoj je závislý na tělesném růstu. Zdokonaluje se jemná a hrubá motorika. Mezi dětmi jsou velké individuální rozdíly v oblasti vývoje motoriky, včetně rozdílů pohlaví. Svalová síla se zvětšuje, dítě se rychleji pohybuje, výrazně se lepší koordinace celého těla. Hrubá motorika je propojená s jemnou. Dítě se zlepšuje v oblasti kreslení, malování i psaní. Pohyby vychází z ramenního kloubu přes loketní kloub, zápěstí a prsty. (Šimíčková, 2010) Langmeier (2006) poukazuje na to, že je důležité s dítětem pracovat, aby rozvoj motoriky nebyl opožděný. Je-li vhodně podporován, je vidět rychlejší vzestup. S tím se pojí i motivace a zájem dítěte.

3.1.2 Vnímání

Kolem desátého až jedenáctého roku dítěte dochází ve vnímání k určitému rozvoji. Přechází od konkrétních předmětů a jevů ke vnímání všeobecnému. Vnímání je zhruba stejné jako u dospělého, avšak dítě má problém s tříděním informací a vyvozováním souvislostí, kvůli nedostatku zkušeností. (Šimíčková, 2010)

Zrakové a sluchové vnímání je schopnost vnímat vnější podněty zrakem a sluchem (pátý až sedmý rok života). Je nutná dostatečná úroveň pro zvládnutí základních čtenářských dovedností a psaní. Vnímání se stává různorodějším a zároveň ucelenějším. Vše probíhá v propojení s celkovým vývojem rozumových schopností. (Vágnerová, 2012)

3.1.3 Řeč

Řídí lidskou činnost a umožňuje rozvoj v oblasti chování a prožívání. Langmeier, (2006) a Zacharová (2012) se shodují, že řeč napomáhá také k zapamatování si a k chápání. Proto je považována za jeden ze základních předpokladů školní úspěšnosti. Slovní zásoba se zvětšuje, z jednoduchých vět se stávají souvětí, upevňují se gramatická pravidla. Stoupá počet slov v aktivní slovní zásobě. Řeč se nejvíce rozvíjí rozhovorem. (Zacharová, 2012)

3.1.4 Paměť

Na počátku první třídy povinné školní docházky převládá neúmyslná, mechanická paměť, která je spojená s vnímáním. Jelikož je to jeden z požadavků názornosti vyučování, je potřeba pomoc dospělého k propojení nových poznatků. (Šimíčková, 2010)

Zacharová (2012) spojuje paměť s pozorností. Pokud se dítě dostatečně soustředí, je schopné si učivo lépe zapamatovat. Rozvoj myšlení se nadále pojí s rozvojem logického myšlení.

Paměť se zdokonaluje především řečí. Paměť může mít krátkodobou i dlouhodobou formu, díky které se upevňuje probíraná látka. Zdokonalování paměti je podmíněno faktory v podobě již dříve osvojených znalostí. Mohou se tak tvořit paměťové strategie k lepšímu propojení druhů paměti. Dítě začíná tvořit strategie až kolem 6.-7. věku. Velmi důležitá je motivace dítěte, a také záleží na vedení učitelem. (Langmeier, 2006, Šimíčková, 2010)

3.1.5 Paměťové strategie

Paměťové strategie jsou způsoby zapamatování si a uchování informací. Rozvoj paměťových strategií probíhá pod vedením dospělého člověka, který dítě učí co nejrychleji a nejúčinněji si zapamatovávat informace. Strategie dítěte učí, co je vhodné si zapamatovat a proč, aby mu v určitém momentu mohla pomoci. (Vágnerová, 2012)

3.1.6 Představitost

Je schopnost si vybavit dřívější vjemy. Dítě rozlišuje skutečnost a fantazii. Více proniká do reálného světa, a k fantazii se vrací během četby či her. Fantazie je z části potlačena realitou. K potlačení dochází vlivem školní práce, kvůli které se rozvíjí záměrná představitost. Jde o důležitý moment ve vývoji představ, kdy lze představy vyvolávat podle potřeby. Jde tedy o schopnost kooperace pojem vs. představa (Šimíčková, 2010)

3.1.7 Pozornost

Rozvoj pozornosti je velmi důležitý. Malé děti neudrží pozornost moc dlouho, a proto mluvíme o pozornosti krátkodobé, která je spontánně zaměřená. Pozornost rovněž ovlivňuje školní úspěšnost. Rušivé elementy ve třídě pozornosti neprospívají a nejsou žádané. Proto je vhodné často střídat aktivity, s čímž je úzce spojena i pozitivní motivace, relaxační činnosti či alternativnější styly výuky. (Šimíčková, 2010)

Při vhodném postupu roste rozsah delšího soustředění na činnost. Rozvíjí se aktivní úmyslná pozornost, kdy se dítě soustředí na školní učivo. Ví, že za každý úspěch dostane odměnu. Rozvíjí se i pozornost, která je zaměřená na vlastní psychickou činnost. (Zacharová, 2012)

3.1.8 Myšlení

Rozvoj myšlení se projevuje používáním takové strategie, která se řídí základními zákony logiky a respektuje vlastnosti reality. (Vágnerová, 2012)

Už Piaget (1966, 1970) nazval toto období fází konkrétních logických operací. Setkáme se s ním u dětí od 11 do 12 let. (Vágnerová, Šimíčková, 2010, etc. Piaget, 1966-1970)

To samé tvrdí i Zacharová (2012) – dítě udrží několik myšlenek naráz, dokáže problém řešit z paměti. Nové informace lze získat prostřednictvím médií či čtení knih. Dítě není závislé na fantazii, více ho zajímá realita. Toto období nazýváme obdobím střízlivého realismu, se kterým se ztotožňuje i Langmeier (2006).

3.1.9 Emocionální vývoj

Zvýšení emoční stability a odolnosti vůči zátěži je způsobeno zráním dětského organismu. Rozvíjí se emoční inteligence. Znamená to, že dítě je schopno se vyznat ve svých pocitech, stává se empatickým k lidem ve svém okolí, dokáže se svými city lépe nakládat a mluvit o nich. Dochází k propojování emotivního hodnocení a racionálního uvažování. Dítě dokáže logicky odůvodnit své cítění, ale většinou tak, aby to bylo v souladu s jejich očekáváními a přáními. To je důvod, proč je školáci lépe chápou. (Langmeier, 2010, Vágnerová, 2012)

U školáka se rozvíjí i sebehodnotící emoce. K jejich rozvoji přispívá především výkon ve škole a hodnocení dospělými. Hrdost, vina nebo zahanbení, tvoří jednu ze složek sebepojetí, které ovlivňuje sebelásku a sebeúctu k sobě samému. Veškerý prožitek úspěchu posiluje sebevědomí, naopak vědomí neúspěchu vede k méněcennosti. (Vágnerová, 2012)

Socializace

Sebesocializace je termín, který označuje alternativní pohled dítěte na svoji osobnost. Dítě o sobě smýšlí a vytváří si určitou představu o své osobnosti na základě kladebných otázek: „Kdo jsem? Jaký budu? Jakou mám hodnotu? Jaký má můj život smysl?“ Tato představa je základní pro pojetí vlastní identity. (Langmeier, 2010)

Ze socializačního hlediska, je velmi důležitý vstup do školy. Je to další fáze přípravy na život. (Vágnerová, 2012)

Rozrůstají se sociální vztahy mimo rodinu jak s učiteli, tak s ostatními autoritami i s vrstevníky. Pro rozvoj dětské osobnosti jsou velmi důležité tři oblasti (Vágnerová, 2012):

- **Rodina:** tvoří velkou a důležitou součást dětské identity. Rodiče jsou pro dítě vzorem chování, zdrojem jistoty a bezpečí. Součástí života školáka je i sourozenec. Při spolužití s ním si dítě vytváří vztah, sociální dovednosti. Velký význam má chování k mladšímu sourozenci ze strany rodiče. Dívky rády vozí kočárek, chlapci si naopak s malým sourozencem dokáží dlouhodobě hrát. Pro jedince tohoto věku je velmi kritický rozvod rodičů, či příchod nového partnera do rodiny. Při rozpadu rodiny dítě získá mnoho negativních zkušeností, ale neztrácí možnost získat pozitiva. (Zacharová, 2012, Vágnerová 2012)
- **Škola:** je instituce, kde se žák vzdělává a rozvíjí, získává předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění. Škola prohlubuje sociálně požadované a ceněné kompetence (komunikativní, sociální, personální, kompetence k učení, ...), ale i způsoby chování (vzor chování = učitel – pozdravíme, poděkujeme, hlásíme se, hygienické návyky apod.). Žák zde zažije i své první neúspěchy. Ty vedou k naučení se zvládnání nepříjemných situací a negativních emocí. (Vágnerová, 2012)
- **Vrstevnická skupina:** umožňuje dítěti rozvíjet vlastnosti a dovednosti (užitečné pro život v lidském společenství) lépe než v soužití s dospělými. Ve skupině stejně starých spolužáků se s nimi jedinec ztotožňuje, což vede k dalšímu rozvoji sociálních vztahů. Vrstevníci nabízí určitý model chování a pracovního výkonu. Dítě se může snažit dosáhnout podobných výkonů jako oni, získává motivaci. Naučí se zde řešit konflikty, které vznikly. (Vágnerová, 2012)

4 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Zabýváme-li se rizikovým chováním, musíme si v první řadě vymezit, jak rizikové chování chápeme, jaké nejčastější formy známe, jaký vliv má nežádoucí chování na vývoj dítěte, a v neposlední řadě nesmí chybět návrhy k uskutečnění prevence.

Rizikové chování má mnoho forem a má negativní dopad na osobnost jedince. Obecněji můžeme tento jev charakterizovat jako chování jedince, které má nežádoucí dopad na fyzické či psychické fungování člověka a je ohrožující i pro jeho okolí. Je prokazatelně dokázáno, že narůstají sociální, psychologická, zdravotní, vývojová, fyziologická a další rizika pro osobnost a jeho okolí. (Čech, 2017, Širůčková, 2015)

Dokumenty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR rozlišují vysoký počet rizikového chování. Byla provedena klasifikace, která pomohla rozřadit různé druhy rizikového chování pro didaktické účely. (Čech, 2015)

4.1 Nejčastější formy rizikového chování

- Rizikové zdravotní návyky (pití alkoholu, kouření, užívání drog, ...);
- sexuální rizikové chování (předčasné zahájení pohlavního života, promiskuita, nechráněný pohlavní styk, ...);
- interpersonální agresivní chování (násilné chování, šikana, týrání, rasová nesnášenlivost, ...);
- delikventní chování ve vztahu k hmotným majetkům (krádeže, vandalismus, sprejerství, ...);
- hráčství;
- rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím (problémové chování ve škole jako: záškoláctví, neplnění školních povinností, předčasné ukončení vzdělávání, ...);
- rizikové sportovní aktivity (provozování adrenalinových a extrémních sportů). (Čech, 2017, Širůčková, 2015)

Rizikové momenty ve vývoji dítěte

Ondřej Čech a Nicole Zvoníčková (2017) hovoří o rizikových momentech ve vývoji dítěte již v mladším školním věku. U dítěte se mohou začít projevovat různé poruchy chování. Hlavními projevy poruch jsou především agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní. Abychom mohli diagnostikovat poruchu chování, je třeba tento jev dlouhodobě, minimálně 6 měsíců, pozorovat. Pokud se ale zjistí, že se o poruchu chování nejedná, je třeba intervence ze strany rodičů a školy, aby došlo k nápravě a eliminaci. Velmi často bývají poruchy chování zaměňovány za jiné poruchy.

Mezi další rizika patří i nápor ze strany vzdělávací. Především, když jsou kladené velmi vysoké nároky a dítě není schopno vše zvládat. Běžně se stává, že v určitých oblastech je opožděnější. Rizikovými faktory může být i zdravotní stránka dítěte, nebo se mohou objevit ze strany rodiče – je nepřítomen, nemá o dítě zájem, je nezodpovědný, s dítětem se nepřipravuje do školy (nástup do 1. třídy). (Čech a Zvoníčková, 2017)

4.2 Prevence rizikového chování

Primární prevenci označujeme jako předcházení a minimalizování jevů, které jsou spojené s rizikovým chováním a jeho důsledky. Jde především o snížení poruch a one-mocnění, poškození, úrazů, ale i samotných projevů, které ohrožují společnost na nejmenší možnou míru. (Čech, 2015) Má charakter předcházející – předchází vzniku a rozvíjení nežádoucích jevů.

Existují tři stupně prevence:

Primární prevence

Sekundární prevence

Terciární prevence

Prevencí může být jakýkoli typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence, která předchází výskytům rizikového chování a zamezuje progresi, nebo zmírňuje již existující rizikové chování. Pomáhá řešit jeho důsledky. (Čech, 2015)

Primární prevence

Primární prevenci by se měla věnovat největší pozornost, jelikož jde o ochranu jedince a ohrožených skupin před nežádoucími vlivy rizikového chování. Neznamená to však, že jedince izolujeme, a tak zabráníme těmto vlivům. Jde především o výchovně-preventivní a intervenční práce, při kterých se díky znalostem a kompetencím upevňují správné postoje jedince ke společnosti. V primární prevenci sehrávají důležitou roli rodina a škola, dále pak volnočasová zařízení a prostředí, ve kterém jedinec žije. Jedná se o využití různých přístupů a intervencí, které se zaměřují na různá témata. (T. Čech, 2015, O. Čech, Zvoníčková, 2017)

Smyslem primární prevence je prostřednictvím preventivních programů předcházet vlivům rizikového chování. Hlavním cílem je předávání informací, díky kterým budou mít děti znalosti a kompetence, aby se rizikovému chování vyvarovaly. (O. Čech, Zvoníčková, 2017)

V případě, že se rizikové chování rozvíjí, je důležité mu věnovat pozornost. Selektivní prevence (viz následující podkapitola) je zaměřena na ohrožené osoby a skupiny jedinců. Úkolem prevence je zabránit dalšímu rozvíjení rizikového chování a zarazit jeho další posun. V případě, že se nepodaří zabránit jevu a dojde k jeho rozvoji, mluvíme o prevenci indikované. (T. Čech, 2015)

Všechny aktivity musí podporovat efektivní využívání volného času, upevňovat zdraví a zdravý životní styl. Důležitou součástí je rozvoj a budování bezpečného prostředí pro jedince. Bezpečné prostředí je takové, které snižuje, nebo eliminuje, riziko nebezpečných situací a jevů a zároveň napomáhá k lepšímu zdraví a zdravému životnímu stylu. Nejbezpečnějším prostředím je škola a prostředí rodiny. V případě, že primární prevence selže, aktivizuje se prevence sekundární. (T. Čech, 2015)

Sekundární a terciární prevence

Pokud selžou všechny strategie, které jsou na úrovních selektivní a indikované (viz následující), nastupuje prevence sekundární a terciární. Tyto dva typy prevence jsou určené pro jedince, kteří vykazují velmi vážné formy rizikového chování, které není možné zvládnout běžným preventivním opatřením. Může to být například člověk, který je drogově závislý, sexuálně agresivní, ale i člověk s kriminálními sklony. Tyto dva druhy prevence mají zabránit šíření rizikového jednání a mají za úkol eliminovat rizika, která jsou s nimi spojena. V souvislosti s terciární prevencí hovoříme o tzv. reedukaci, která je

cíleně zaměřená na posilování pozitivních vlastností osobnosti, jež se dostatečně nerozvinuly. Pomáhá nasměrovat problémového jedince k novým životním hodnotám (rodina, práce, aktivní využití volného času apod.) a k životu bez závislosti a patologie. (T. Čech, 2015)

Všeobecná primární prevence

Je zaměřena na všechny žáky bez rozdělení na méně, či více, rizikovou skupinu. Zohledňuje se pouze jejich věk. Patří sem programy pro skupiny – třídu, menší sociální skupinu. Cílem je zamezit, nebo oddálit, rizikové chování. Výhodou je zasažení velkého počtu účastníků ve skupině, avšak dopady na jednotlivce jsou malé. (Národní strategie MŠMT, Hutyrková, 2013)

Selektivní prevence

Zaměřuje se na skupiny osob, kde je zvýšená míra vlivů pro vznik rizikového chování. Tyto skupiny lze rozeznat na základě různých faktorů – biologický, psychologický, sociální, či environmentální. Vždy souvisí s chováním jedince. Můžeme je identifikovat i dle: věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště, úrovně sociálního znevýhodnění... Většinou jde o děti problémových rodičů (konzumenti alkoholu, narkomani), nebo o děti samotné (zhoršený prospěch ve škole, nedokončené základní vzdělání).

Prevence probíhá v malých skupinách, či individuálně. Na základě aktuální situace je navržen selektivní program. Klade se důraz na vzdělání všech pracovníků v primární prevenci (speciální pedagogika, psychologie, adiktologie, povinný je bakalářský stupeň VŠ). (Národní strategie MŠMT, Hutyrková, 2013)

Indikovaná primární prevence

Specializuje se na skupinu, nebo na jedince, kteří jsou výrazně vystavení rizikovému chování, či se u nich rizikové chování již vyskytlo. Je nutné zachytit co nejdříve nežádoucí chování, posoudit ho, vyhodnotit jeho míru a hned zahájit specifickou intervenci. Cílem je oddálit zkušenosti s rizikovým chováním, snížit frekvenci výskytu a zdravotní následky, které jsou s ním spojené. Pracovníci provádějící indikovanou primární prevenci musí mít vzdělání – speciálně – pedagogické, psychologické, adiktologické či jiné vzdělání pro preventisty, je nutný magisterský stupeň VŠ, speciální trénink, praxe. (Národní strategie MŠMT, Hutyrková, 2013)

Postupy na základních školách

V České republice je primární prevence realizována ve třech úrovních. Tyto úrovně jsou děleny podle toho, s jakou cílovou skupinou budeme pracovat, a také podle míry ohroženosti jedinců rizikovým chováním. Na základě těchto skutečností volíme intenzitu programu, prostředky a nástroje, které využívá. Obecně platí, že čím více je téma prohloubeno, tím je program náročnější. Specializované a náročné projekty mohou realizovat pouze pracovníci, kteří mají psychologické a poradenské vzdělání. (Národní strategie MŠMT)

5 PREVENTIVNÍ PROGRAMY

Vytvoření účinného nástroje pro eliminaci rizikového chování je cílem diplomové práce, opět si musíme ujasnit, co preventivní program znamená, ale i jaký úkol má plnit. Před vytvořením samotného preventivního programu je nutné, stanovit si obecné cíle, které program bude splňovat. Efektivním preventivním programem se rozumí právě takový projekt, který pozitivně ovlivní chování celé cílové skupiny.

Každý preventivní program, který probíhá na území školy, by měl být vyhodnocen. Musí být ověřeno, zda je vhodný pro cílovou skupinu (odpovídá psychosociální úrovni vývoje žáků), zda je prováděn dle doporučení (přizpůsobení prostředí a podmínkám), zda nepůsobí opačně a nevhodně (nemá negativní dopad) a musí splňovat cíle, které jsou definovány (ověřujeme míru naplnění). Preventivní programy je nutné plánovat cestlivě a ve spolupráci s různými institucemi, které se primární prevenci věnují. (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, 2019 – 2027)

5.1 Cíle programů primární prevence

- Zamezení vzniku nežádoucích jevů;
- eliminace, či minimalizace rizikového chování;
- zdravější vývoj dětí, výchova ke zdravému životnímu stylu;
- kladení důrazu na význam pozitivních hodnot.

Dílčí cíle (Čech, Zvoníčková, 2017):

- Budování a posilování vztahů ve třídě;
- posilování vlastních názorů;
- brát v potaz vlastní zodpovědnost za své chování, názory, postoje;
- uvědomit si normy, závazné předpisy;
- představení reálných situací, které poukazují na negativní dopad rizikového chování (porušení norem). (Čech, Zvoníčková, 2017)

Při tvorbě preventivního programu se musíme zaměřit na fáze, které jsou podobné jako u tvorby projektu – podnět, plánování (cíle a časový harmonogram), realizace (postup, metody), vyhodnocení. (Koten, 2009, Pražské centrum primární prevence, 2010)

5.2 Minimální preventivní program školy

Je jedním ze školních dokumentů, který je zaměřený na výchovu žáků (zdravý životní styl, osobnostní a sociální rozvoj, rozvoj sociálně komunikačních dovedností). Je zpracováván zpravidla na období jednoho školního roku a zodpovídá za něj metodik prevence (viz následující kapitola). Na jeho tvorbě se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci. Při tvorbě a vyhodnocení spolupracuje školní metodik prevence s oblastním metodikem prevence při PPP. (Miovský a spol., 2010)

Program má jasně stanovené krátkodobé i dlouhodobé cíle. Musí být uzpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem, struktuře školy a specifické populaci. Program musí respektovat rozdíly ve školním prostředí, bránit, nebo snižovat, výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků dělat zodpovědná rozhodnutí. (Miovský a spol., 2010) Při jeho tvorbě vycházíme z dostupných vnitřních a vnějších zdrojů školy. Jsou využité v několika základních oblastech.

Vnitřní zdroje školy pro tvorbu minimálního preventivního programu:

- Charakteristika školy – cílem je zanalyzovat subjektivní pohled školy na aktuální realitu, ve které se nachází;
- musí být stručná a má hodnotící charakter (popis specifik – venkovská, městská, počet žáků, úplná základní škola, rizikové faktory, ...);
- riziková místa ve škole pro výskyt rizikových situací (šatny, WC, vnější prostory, ...);
- vnitřní a vnější prostory školy a jejich monitoring;
- zmapování situace ve třídách (ankety, dotazníky, rozhovory, SWOT analýza, ...). (Miovský a spol., 2010)

Vnější zdroje školy pro tvorbu minimálního preventivního programu:

- Širší síť institucí, odborníků, informací nebo služeb, které pomáhají připravit, stabilizovat a rozvíjet minimální preventivní program školy;
- vnější zdroje (webové stránky MŠMT, ...);
- metodická pomoc (poradenský metodik prevence při PPP, krajský školský koordinátor prevence, preventivní pracovníci NNO v regionu, ...);
- odborná pomoc, internetové poradenství v oblasti prevence;
- sociální síť (sítě organizací a odborných zařízení v případě potřeby, protidrogový koordinátor, manažer prevence a kriminality, kurátoři, OSPOD, ...);
- přehled vzdělávacích programů pro pedagogické pracovníky. (Miovský a spol., 2010)

5.3 Monitoring

Pro plánování cílů a konkrétních aktivit je třeba analýza výchozí situace. Dle odborných zkušeností lze využít více nástrojů. Jeden z hlavních nástrojů je SWOT analýza, která spočívá v klasifikaci a ohodnocení jednotlivých faktorů (jsou rozdělené do čtyř skupin: slabé a silné vnitřní stránky systému, faktory vyjadřující příležitosti a rizika vnějšího prostředí). (Miovský a spol., 2010, Pražské centrum primární prevence, 2010)

Pro tvorbu minimálního preventivního programu jsou zapotřebí minimálně čtyři cílové skupiny, které slouží jako užitečné zdroje pro shromažďování informací (žáci, rodiče, pedagogové a škola). Pro monitoring lze využít standardizovaných dotazníků, výstupy záznamů školního metodika prevence, záznamy četnosti výskytu rizikového chování, pozorování chování žáků apod. (Miovský a spol., 2010, Pražské centrum primární prevence, 2010)

5.4 Stanovení cílů minimálního preventivního programu

Vydefinujeme cíle na celý školní rok. Cíle mohou být krátkodobé i dlouhodobé. Pro posuzování musíme najít měřitelné informace u každého cíle = ukazatele úspěšnosti (indikátory), které nám řeknou, zda byl cíl splněn. Model SMART nám určuje cíle:

S = specifické, M = měřitelné, A = akceptovatelné, R = realistické, T = termínované (ohrazené časem). (Miovský a spol., 2010)

Skladba aktivit MPP pro jednotlivé cílové skupiny

Aktivity v minimálním preventivním programu se musí koncentrovat na všechny cílové skupiny (žáky, učitele i rodiče). Zásady efektivity pro oblast protidrogové prevence, jak je definují Nešpor, Csémy, Pernicová jsou: (Miovský a spol., etc. Nešpor, Csémy, Pernicová (1999), 2010)

- Program začíná brzy, odpovídá věku;
- je malý a interaktivní;
- účastní se ho větší část kolektivu;
- žáci získají relevantní sociální dovednosti a dovednosti potřebné pro život;
- bere v úvahu místní specifika;
- využívá pozitivní modely;
- zahrnuje prevenci legálních a nelegálních návykové látky a snižuje rizika užívání;
- je soustavný a dlouhodobý;
- je prezentován kvalifikovaně a důvěryhodně;
- je komplexní a využívá více strategií;
- počítá s komplikacemi a nabízí dobré možnosti zvládnání rizik.

U preventivních programů je nutné dbát na spoluúčast učitelů při naplňování cílů těchto programů. Preventivní programy začleňujeme do minimálních preventivních programů. Tím se zabývají neziskové či státní organizace. Je nutné, aby program zapadal do naší strategie, navazoval na ŠVP, aby byl prostor pro vzájemnou informovanost a spolupráci poskytovatele a školy pro další roky. Musí se zvážit i samotná finanční náročnost programu. (Miovský a spol., 2010)

Je nutné zapojit rodiče a informovat je o postojích školy, nebo školského zařízení, k preventivním strategiím a o možnostech intervence v případě selhání jejich dítěte. (Miovský a spol., 2010)

5.5 Školní metodik prevence

Cílem kapitoly je přiblížit náplň práce metodika prevence v rámci základní školy. Metodik prevence musí být na každé základní škole. Je hlavní proškolenou osobou, která je kompetentní k řešení krizových situací (šikana, záškoláctví, návykové látky atd.). Při řešení problému je hlavním koordinátorem a pomocníkem, protože zná vhodné metody a strategie. (Procházka, 2019)

Je pracovníkem školy, či školského zařízení. Mezi služby, které školní metodik prevence vykonává, patří: metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti. Jsou vymezeny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Zároveň vede o těchto činnostech písemnou dokumentaci. (Národní strategie MŠMT, Miovský, 2010)

Činnosti vykonávané metodikem prevence jsou:

- Koordinuje tvorbu a kontroluje realizaci preventivního programu školy;
- koordinuje a participuje realizaci aktivit školy zaměřených na rizikové chování (prevence záškoláctví, závislostí, násilí, ...);
- metodicky vede činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence;
- koordinuje vzdělávání učitelů v oblasti prevence rizikového chování;
- koordinuje přípravu a realizaci aktivit, do kterých jsou zapojené multikulturní prvky ve vzdělávacím procesu, začleňování žáků a cizinců (prevence rasismu, xenofobie, ...), připravuje podmínky pro integraci žáků s SPCH;
- řídí spolupráci školy s ostatními orgány např. státní správa a samospráva, PPP, odborná pracoviště;
- kontaktuje odpovídající odborné pracoviště zaměřené na intervence a následnou péči v případě akutního výskytu rizikového chování;
- shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenských zařízeních (v rámci prevence rizikového chování);

- vede písemné záznamy, které dokládají rozsah a obsah činností školního metodika prevence;
- zajišťuje a předává odborné informace o problematice chování, nabídkách programů atd.;
- prezentuje výsledky preventivní práce školy, získávání nových odborných zkušeností;
- spolupracuje s třídními učiteli při zachycení varovných signálů spojených s možnostmi rozvoje rizikového chování. (Miovský, 2010)

Metodik prevence spolupracuje s orgány správy a samosprávy, které mají na starosti problematiku primární prevence rizikového chování. (Národní strategie MŠMT) Předpokladem pro výkon činnosti školního metodika prevence je status pedagogického pracovníka. Pedagogický pracovník je ten, kdo vykonává přímou pedagogickou činnost ve škole. Dle zákona č. 563/2004 Sb. v aktuálním znění mají všichni pedagogičtí pracovníci povinnost dalšího vzdělávání, kdy se upevňuje a doplňuje jejich kvalifikace. (Miovský a spol. 2010)

Pro školního metodika prevence je, dle vyhlášky §9, nutné absolvovat studium v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Studium trvá nejméně 250 hodin a zakončuje se obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí. Na základě úspěchu dostává osvědčení. (Miovský, 2010)

Škola musí zajistit vhodné podmínky pro práci metodika prevence – prostředí pro konzultace s žáky, rodiči, pomůcky nezbytné pro výkon činností. Školní metodik prevence vede písemné dokumentace o žácích, které podléhají ochraně osobních údajů v souladu s pravidly GDPR.

6 VYBRANÁ RIZIKOVÁ CHOVÁNÍ

Na základě rozhovorů vedených s učiteli, školním metodikem prevence a lektorem organizace byly vybrány tři druhy rizikového chování, které se nejčastěji objevují na prvním stupni základní školy.

6.1 Šikana

Na základě rozhovoru (viz níže), který byl veden s několika různými pedagogy, bylo zjištěno, že šikana je jedním z nejčastějších druhů rizikového chování na prvním stupni běžné základní školy. V této kapitole je stručně popsáno, co šikana je, jaké má formy, jak se vyvíjí a jak moc je rozšířená na základních školách v České republice.

Šikana je popisována tak, že žák/žáci úmyslně a opakovaně týrají a zotročují jedince, či skupinu jedinců, k dosažení cíle používají manipulaci a agresi. Má dlouhodobý charakter. (Kolář, 2011) Šikana má tři základní kritéria – je záměrná, projevy agresivního chování vůči druhému, opakuje se a je zde velký nepoměr sil. (Janošová a spol, 2016) Toto téma popisuje Gale (2013) ve své knize s názvem *Deník třídního otloukánka, aneb, Jak jsem zvítězil nad šikanou*.

Za šikanování se nepovažuje škádlení ani jednorázová agrese. *Dvě stejně staré a stejně silné dívky se poperou kvůli chlapci, který se jim líbí/do kterého jsou zamilované*. Zde vidíme, že jde o jednorázovou agresi, kdy dívky jeví pouze zájem o chlapce. Nejedná se o šikanu.

Slovo šikana se používá velmi často a v mnoha případech je to nesprávně. Skutečné šikanování je samotné ubližování druhému. Agresor ubližuje, zneužívá své síly a nadřazenosti nad obětí, chce ji ponižít a pokořit. Má požitek z toho, že se oběť nemůže bránit. (Richterová, 2022) Zvírotský (2022) mluví o šikaně jako o jevu, kdy agresora nezajímá to, co prožívá oběť. Je důležité odhlédnout od konkrétních osob, jediné tak upustíme od předsudků a zaměříme se na příčinu toho, co se stalo.

Jednou z velmi častých forem šikan je kyberšikana (viz následující kapitola). Odehrává se ve virtuálním světě uživatelů internetu. Může mít mnoho podob – zakládání falešných profilů, sdílení ponižujících videí či fotografií na různých webových serverech, výhrůžné SMS, e-maily apod. U kyberšikany může být mnohem více svědků oproti běžné šikaně ve třídě. Je to z důvodu sledovanosti a aktivity uživatelů na internetu. Velmi často bývají oba druhy šikany spojené. (Pohořelý, MŠMT – metodický pokyn, 2016)

Formy šikany

- **Podle typu agrese** – fyzická, psychická, smíšená šikana (kyberšikana).
- **Podle věku a typu instituce** – v mateřské škole, na prvním stupni, na druhém stupni, učni, gymnazisté, šikana mezi studenty na vysoké škole, šikana v práci, šikana mezi vězni apod.
- **Z genderového hlediska** – mezi chlapci a děvčaty, homofobní šikana, šikana chlapců vs. děvčat a opačně atd.
- **Podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů** – neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod. (Kolář, 2011)

Přímé varovné signály

Do přímých varovných signálů zahrnuje Vágnerová (2009) tyto situace: posměšné poznámky, přezdívky, nadávky, ponižování, výtky na adresu oběti, nátlak na jedince, aby dával věcné nebo peněžní dary, honění, strkání, šťouchání, kopání apod. Jde o přímý kontakt agresora s obětí, která se mu podřizuje.

Nepřímé varovné signály

Do nepřímých varovných signálů Vágnerová (2009) zařadila tyto situace: jedinec je osamocený, nikdo o něj nejeví zájem, nemá kamarády, při sportech zůstává jako poslední, o přestávkách vyhledává blízkost pedagoga, působí smutně, stává se uzavřeným, stále postrádá věci atd. V těchto případech nepřichází oběť do přímého kontaktu s agresorem. Má to velký dopad na jeho psychickou stránku.

Vývojové stupně šikany

Šikanu můžeme brát jako poruchu vztahů ve skupině (Bendl 2003, Kolář, 2011), které mají svůj zákonitý vývoj. Stručně nastíníme základní charakteristiky všech předcházejících stádií a popíšeme, jak k rozvoji šikany zpravidla dochází. To považuje Feldman (2013) za důležité vzhledem k následné aplikaci příslušných forem primární prevence.

1. Stádium – zrod ostrakismu

Mírné, většinou verbální útoky. Skupina jedinců napadá neoblíbeného člena v kolektivu. Toto 1. stádium má nejčastěji podobu přehlížení a vyčleňování z kolektivu. Lehké škádlení bývá přehlížené. Nemusí být vytvořené mimořádné podmínky. Je nutné brát ohled na dobré vztahy ve třídě – záminka pro agresora. (Zvírotský, Bendl, Richterová, 2021) Tato situace představuje zárodečnou podobu šikanování a skrývá v sobě další riziko negativního vývoje. (Bendl, 2003)

2. Stádium – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Roste napětí ve skupině jedinců. Z neoblíbeného člena se stává nástroj pro odraňování a vybití hněvu. V tomto stádiu se začíná objevovat i fyzická agrese, kdy agresor (či skupina agresorů) k verbálním útokům přidávají i útoky fyzické. Agresivní chování a manipulace u některých členů ve skupině postupně narůstá. (Zvírotský, Bendl, Richterová, 2021) K přitvrzování dochází v situacích, kdy žáci tráví společně mnoho času – škola v přírodě, lyžařský výcvik apod. – aby si zpestřili program. (Bendl, 2003)

3. Stádium – tvorba jádra

Třetí stádium je považované za klíčový moment, protože se v jeho průběhu utváří jádro hlavních agresorů. Bendl (2003) toto jádro nazývá jako úderné. Útoky agresorů jsou systematické a promyšlené. Může být dokonce navýšen jak počet obětí, tak i počet agresorů. Pokud oběť nalezne zastání u většiny, je možné, že šikana na čas ustane. V opačném případě pokračuje dál. (Zvírotský, Bendl, Richterová, 2021)

4. Stádium – většina přijímá normy agresorů

Pokročilá šikana, kterou lze řešit pouze profesionálně, a to intervencí. Skupina jedinců se podvoluje agresorovi či agresorům ve skupině. Ztotožňují se s nimi a zároveň se i účastní na brutálním napadání oběti jak fyzicky, tak i psychicky. Oběť se agresorům poddává a přijímá svou roli. Zdokonaluje se zakrývací systém – projevy šikany jsou skryté a násilí pokračuje dál. (Zvírotský, Bendl, Richterová, 2021, Bendl, 2003)

5. Stádium – totální/dokonalá šikana

Poslední stádium šikany se nazývá dokonalá šikana. Někdy také totální šikana. Všechna nastolená pravidla jsou ve skupině přijata. Zvírotský a spol (2021) rozdělil skupinu na „nadlidi“ a „podlidi“, kdy ve skupině „podlidi“ může být jen jeden jedinec – oběť. Bendl (2003) pro skupiny použil jiné názvy – otrokáři a otroci.

Do šikanování se zapojují všichni ze skupiny. Společně promýšlejí plány, oběť nemá žádná práva, zneužívání a ponižování oběti nemá hranice. Agresoři nemají pocit viny. Oběti jsou dlouhodobým atakem tak zlomené, že přijímají svoji roli bez sebemenšího odporu. (Zvírotský, Bendl, Richteroval, 2021)

Rozšíření na českých školách

Na českých školách rizikové chování ve formě šikany nespočetně přibývá. Tento rok se šikana řešila na čtyřech z deseti škol (základní i střední školy). Z údajů vyplývá, že polovina českých žáků se se šikanou už setkala. (Richteroval, 2022)

V každém kolektivu, i v dětském, se objevují výchovné problémy, konflikty, které plynou z narušení vztahů. Neznamena to, že neexistují instituce či školy, které by neutvářely dobré klima a nepěstovaly vztahy v kolektivu. (Zvírotský, 2022)

Je velmi těžké zjistit, v jak velkém měřítku se šikana v českých školách objevuje. Především proto, že odborníci používají různé definice a často neupřesňují, jak žák šikanu zažil (jako svědek, agresor, oběť). Také není rozlišena počáteční šikana od pokročilé. Další velkou chybou jsou dotazníky, protože jsou špatně sestaveny. Nezjišťují to, co mají. (Bendl, 2022)

6.2 Kyberšikana

Vzhledem k dnešním trendům na sociálních sítích a virtuálním světům, ve kterých děti tráví většinu svého volného času, je nutné se podívat i na tento druh rizikové chování. S přibývajícími technologiemi a vyspělým světem je kyberšikana velmi rozšířená.

Kyberšikana je jedna z forem psychické šikany. Je záměrná a dochází k ní prostřednictvím komunikačních prostředků, jako jsou mobilní telefony a internet. (Kolář, 2011) Je nutné odlišit kyberšikanu od fenoménů, jako je například kybestalking, kybergrooming, apod. Velmi často se stává, že se běžná třídní šikana přesune i do virtuálního světa a pokračuje i po ukončení vyučování. Je velmi těžké proniknout do virtuálního světa, který se odděluje od školního prostředí. (Kolář, 2011)

Šmahaj (2014) popisuje kyberšikanu jako rizikové chování v kyberprostoru. Rogers (2011) uvádí, že s rozvojem ICT technologií se také kyberšikana rozvíjí. Poprvé se o kyberšikaně začalo hovořit s prvními výzkumy, které byly provedeny v letech 2009 a 2010.

Rogers (2011) zastává názor, že neexistuje žádný rozdíl mezi šikanou a kyberšikanou. Šmahaj (2014) považuje kyberšikanu za jakýsi druh šikany, také tyto dva pojmy spojuje. Autoři knihy Šikana v otázkách a odpovědích odpovídají na to, zda je kyberšikana jen novou formou šikany, anebo jde o kvantitativně jiný fenomén.

Magdalena Richterová (2022) hovoří o situaci, kdy k nám před nedávnou dobou přišla celosvětová epidemie COVID-19. Všichni učitelé, žáci, ale i rodiče se museli na nějakou dobu zavřít doma ke svým obrazovkám a fungovat ve virtuálním světě. Neslo to s sebou i mnoho rizikového chování – záškoláctví, pozdní příchody, absence, ale i šikana a kyberšikana. Autorka dodává komentář: „*jenže útoky v rámci kyberšikany neustanou s koncem vyučování, pomluvy se šíří po sociálních sítích bez ohledu na prostor a čas, dehonestující fotografie a videa rovněž...*“ (Richterová, s. 82, 2022)

Kyberšikana je pružnější, kvůli svému rychlému vývoji, ale i kvůli vývoji ICT technologií. Při této formě šikany se může velmi rychle změnit role agresora a oběti. Ke kyberšikaně lze přirovnat velké množství novodobých jevů jako je například trolling, flaming, sexting apod. Kybernásilí je odrazem vztahů mezi lidmi v reálném světě. Je pravděpodobné, že se z virtuálního světa přenesou i do běžného života. Velmi častým a účinným nástrojem kyberšikanování je vyhrožování fyzickým útokem. (Bendl, 2022)

Každé rizikové chování se vyvíjí a jde s dobou. Kyberšikana může mít daleko větší důsledky, a to především proto, že není svazována žádnými hranicemi školy ani kolektivu – ve virtuálním světě není před kyberšikanou úniku. (Zvírotský, 2022) Kyberšikana ani šikana nejsou v České republice považované za trestný čin.

Specifika šikany a kyberšikany

Dorozumívacím prostředek je především kyberprostor a ICT technologie – text, foto, video, data, zneužití/šíření informací. Má vyšší formu anonymity. Role agresora je individuální. Může to být jednatel, malé skupiny, ale i velké skupiny. Stejně tak i role oběti. Nese s sebou riziko více forem a má umocňující efekt. Oproti běžné šikaně, která si dává „na čas“ se kyberšikana šíří hned, je velmi rychlá a dostupná všem. Napadený jedinec nemá kam utéct, jelikož má zařízení vždy u sebe. Obětí může být kdokoliv, kdežto u běžné šikany je oběť vybrána z kolektivu. Pro oběť je řešení této situace beznadějně. (Šmahaj, 2014)

Většina škol neví, jak mají postupovat při řešení kyberšikany. Není jasné, jak postupovat při řešení, když se tento jev děje mimo školu, ani jak postihovat agresory. Škola nemůže postihovat někoho za něco, co se děje mimo instituci školy. Aby se problém dal řešit rovnou ve školách, musí ke kyberšikaně prokazatelně docházet přímo tam. Pokud ke kyberšikaně dochází mimo školu, učitel by se neměl k rodičům obrátit zády, ale naopak je informovat o možnostech řešení a odkázat je na příslušné orgány. (Rogers, 2011)

Co lze považovat za kyberšikanu a její zbraně:

- Rozesílání urážlivých a zastrašujících zpráv pomocí SMS a e-mailu;
- nahrávání a publikování ponižujících videozáznamů, fotografií apod.;
- krádež identity a její zneužití (ztrapňování pomocí falešných profilů);
- zveřejňování cizích tajemství s jasným cílem poškodit oběť;
- webové stránky vytvořené agresorem, kde je oběť ponižována a napadána;
- vytváření nevhodných anket, kde je oběť napadána (kdo je nejošklivější);
- sdílení intimních fotografií s tváří oběti; diskusní fóra atd
- kyberšikana spojená s hraním on-line her;
- kyberstalking (pronásledování). (Kolář, 2011, Krizový plán, 2022/2023)

6.3 Návykové látky

Tato podkapitola se bude zabývat návykovými látkami. Zaměříme se pouze na alkohol a tabákové výrobky, a to z toho důvodu, že se s nimi dětmi na prvním stupni setkávají nejčastěji. Protože tyto dvě látky jsou ve společnosti velmi oblíbené a legální, setkáváme se s nimi ve velké míře i u dětí mladšího školního věku (viz rozhovory). Musíme si uvědomit, že existují látky, jako jsou například energetické nápoje či kofein, které jsou také „drogami“, ale společnost je za návykové látky nepovažuje.

V tomto tématu se setkáváme s pojmem závislost. Co to vlastně je? Jedná se o duševní poruchu a zároveň o poruchu chování. Je to jakýsi syndrom závislosti, pro který je charakteristická touha brát psychoaktivní látky, alkohol, nebo tabák. Diagnóza závislosti by se měla stanovit právě tehdy, jestliže během posledního roku došlo minimálně ke třem z těchto jevů:

- silná touha užívat látku;
- potíže v sebekontrolě;
- abstinenční syndrom = somatický odvykací stav (tělesná reakce na náhlé vysazení látky);
- vyžadování vyšších dávek, aby uživatel dosáhl stejného účinku;
- postupné zanedbávání jiných osob nebo zájmů ve prospěch užívané látky;
- pokračování v užívání i přes jasný důkaz škodlivých následků (poškození orgánů, myšlení apod.). (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

6.3.1 Tabákové výrobky

Nikotin je droga. Ze závislosti na tabákových výrobcích je velmi těžké se dostat. V cigaretách se objevuje velká řada chemických a jedovatých látek, jako je čpavek či dehet. Cigarety obsahují také radioaktivní látky (polonium) – to znamená, že když člověk vykouří 40 cigaret denně, vystavuje se stejné dávce ozáření, jako kdyby každý třetí den podstoupil rentgen. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

Kouření způsobuje celou řadu nemocí, především rakovinu, ale i žaludeční vředy, kardiovaskulární onemocnění, oslabuje imunitu apod. Škodí kuřákům, ale i lidem v okolí (pasivní kuřáci – nevdechují kouř napřímo). Kouření má také vliv na vývoj mozku – děti mohou mít snížené kognitivní schopnosti. V těhotenství poškozuje plod. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

Negativní důsledky se neprojevují hned. Existují společnosti, kde je toto rizikové chování bráno jako ostuda. Velmi často s ním lidé začínají z důvodu, aby vypadali dospěle, avšak řada dospělých se za závislost stydí, a naopak se s cigaretou schovávají.

Kouření má mnoho negativních důsledků:

- zvířata kuřáků umírají na rakovinu plic;
- lidé, kteří kouří, mají poškozené zuby a nehty;
- problémová pleť;
- velmi častá nervozita a podrážděnost;
- mohou se rozpadat partnerské vztahy;
- komplikuje sportování a zpěv;
- škodí životnímu prostředí;
- mnoho nehod (kvůli nedopalku vyhořel dům);
- tabákové výrobky jsou testovány na zvířatech apod. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

6.3.2 Alkohol

V naší společnosti je alkohol naprostým fenoménem a mnoho lidí si nedokáže představit, že by se jej museli vzdát. Důležité je si uvědomit, že alkohol je droga a může způsobit smrt. Jeho požívání nese celou řadu zdravotních problémů – poškození ledvin, jater, trávicího traktu, zvyšuje krevní tlak, zvyšuje riziko nádorových onemocnění apod.

Pití alkoholu může způsobovat i celou řadu psychických poruch – zvýšená podrážděnost, halucinace, demence, vede ke snížení intelektu apod. Je nutné si uvědomit, že půllitr piva obsahuje stejné množství alkoholu jako dva decilitry vína. Záleží na míře vypitého alkoholu. U dospělého člověka nemusí občasné pití alkoholu (oslava) být závislostní ani škodlivé. Opilému člověku je lepší se vyhnout, jelikož pití alkoholu může vést k agresivnímu chování. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

Lidé, kteří jsou závislí na pití alkoholu, si velmi dlouho nepřiznají, že jsou závislími. Alkohol také zhoršuje sex – sice někdy zvyšuje touhu, ale snižuje, nebo dokonce znemožňuje, schopnost erekce. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007) Kvůli alkoholu se rozpadají manželství, rodiny, lidé přicházejí o práci, o domov, ...

Pití alkoholu má velkou řadu negativních důsledků:

- úrazy (pády, popáleniny);
- autonehody;
- smrt (v zimním období umrznutí, utonutí, usnutí až k bezvědomí – zapadnutý jazyk – udušení zvratky, ...);
- sebevražedné jednání;
- lidé dělají to, co by běžně nedělali (sprosté výkřiky, pobíhání bez oblečení apod.);
- člověk může být agresivní a může ublížit někomu jinému
- otrava alkoholem atd. (Švec, Jeřábková, Tesařová, 2007)

6.4 Postupy řešení vybraných rizikových chování

Důležitou součástí prevence rizikového chování je i postup, kterým bude problém řešen. Tato kapitola se zaměřuje na řešení některých patologických jevů.

6.4.1 Postup při řešení šikany

- Důležitým krokem je porovnání svých poznatků z pozorování s kolegy, s třídním učitelem, s vedením školy, školním metodikem prevence, a také s výchovným poradcem. Je důležité se domluvit na dalších postupech jako je například, kdo povede vyšetřování;
- dalším krokem je vyslechnutí co nejvíce nezaujatých svědků. Je důležité o všem vést zápisy a porovnávat je. Také věnujeme pozornost při nesrovnalostech (čas, místo apod.);
- nezbytnou součástí je spojení se s rodiči oběti a poprosit o jejich pomoc;
- následně vyslechneme oběť citlivým způsobem a zcela diskrétně. Je nezbytné, abychom oběti zaručili bezpečí a důvěrnost informací. Vedeme záznamy;
- musíme vyslechnout i agresora. Výslech je individuální. Rozhovor by měl být pro agresora nečekaný, musíme znemožnit domluvu výpovědí agresorů mezi sebou. Pokud je více pachatelů, výpovědi porovnáme a hledáme nesrovnalosti. Vytipujeme nejslabší článek a dovedeme je k přiznání, či vzájemnému obviňování;
- dalším krokem je svolání výchovné komise (vedení školy, metodik prevence, výchovný poradce, třídní učitel, popřípadě další učitelé). Následuje posuzování, zda se jedná o šikanu a navrhne se další postup;
- musíme si pozvat individuálně rodiče agresorů a seznámit je s danou situací a navrženým výchovným opatřením. Dále je pak požádáme o spolupráci. Pokud odmítnou, je nutné kontaktovat OSPOD nebo Policii ČR. Nepřistupujeme na kompromisy v otázce trestu;
- následně si musíme pozvat i rodiče oběti, obeznámíme je se situací a domluvíme se na opatření (terapie, osobnostní výcvik apod.);

- dalším krokem je informování třídního kolektivu o případu. Prodiskutovat, vysvětlit nebezpečnost a důsledky šikany. Je nezbytně nutné třídu nadále sledovat. (Krizový plán, ZŠ Dobiášova, 2022/2023)

Právní odpovědností školy je šikanu hned řešit a oběti poskytnout pomoc. Dojde-li k šikanování při výuce, ihned nahlásit na OSPOD, oznámit situaci zákonnému zástupci nebo Policii ČR (pokud se jedná přestupek či trestný čin).

6.4.2 Postup při řešení kyberšikany:

Postup pro pedagoga:

- při podezření je důležité informovat metodika primární prevence, výchovného poradce a vedení školy;
- posoudit, zda se jedná o kyberšikanu v prostorách školy či mimo území školy;
- škola informuje rodiče agresora i oběti, poučí je o tom, koho mohou kontaktovat;
- kyberšikanu v prostorách školy řeší vedení školy, výchovná poradkyně, školní metodik prevence, a také správce školní sítě (učitel informatiky)

Postup pro oběť:

- zachováme klid (nejednáme ukvapeně);
- uschováme důkazy (SMS, email, zprávy na WhatsApp, Messengeru, TikToku apod.);
- ukončíme komunikaci s agresorem (nekomunikujeme, nevyhrožujeme, nemstíme se... cílem je vyvolat jakoukoliv reakci);
- zablokujeme agresora i obsah, který rozšiřuje;
- identifikace pachatele (pokud to jde a neohrozí to oběť);
- oznámit útok dospělému a vyhledat nejbližší pomoc (Krizový plán, ZŠ Dobiášova, 2022/2023)

6.4.3 Postup při řešení konzumace alkoholu

- Při konzumaci tekutiny je třeba rychlé odebrání, aby žák nemohl pokračovat v konzumaci;
- pokud je žák v takovém stavu, kdy je ohrožen na zdraví, je třeba zavolat záchrannou službu;
- informujeme třídního učitele, sepíšeme záznam s vyjádřením žáka (kde alkohol vzal apod.), ten pak odevzdáme školnímu metodikovi prevence, který jej založí do své knihy a informuje vedení školy;
- v případě, že žák není schopný výuky, musí být kontaktován zákonný zástupce a převzít si jej;
- v případě, že není zákonný zástupce dostupný, škola vyrozumí OSPOD a vyčká na jejich pokyn;
- zákonnému zástupci ohlásíme tuto skutečnost i v případě, že je žák schopen výuky;
- v případě, že se situace opakuje, má škola oznamovací povinnost a hlásí tuto skutečnost na OSPOD;
- jsou vyvozena výchovná opatření.

Pokud pedagog nalezne alkohol v prostorách školy, nepodrobuje tekutinu žádnému testu a odevzdá jej k vedení školy, sepíše záznam a předá metodikovi. (Krizový plán, ZŠ Dobiášova, 2022/2023)

6.4.4 Postup při řešení návykových látek – cigarety

- Stejně jako u alkoholu je třeba tabákový výrobek žákovi odebrat a zamezit jeho konzumaci;
- pedagog sepíše krátký záznam s vyjádřením žáka (odkud má tabákový výrobek);
- informujeme třídního učitele a předáme zápis metodikovi, který jej založí do své knihy;
- předáme informace vedení školy a výchovnému poradci, třídní učitel kontaktuje zákonného zástupce;

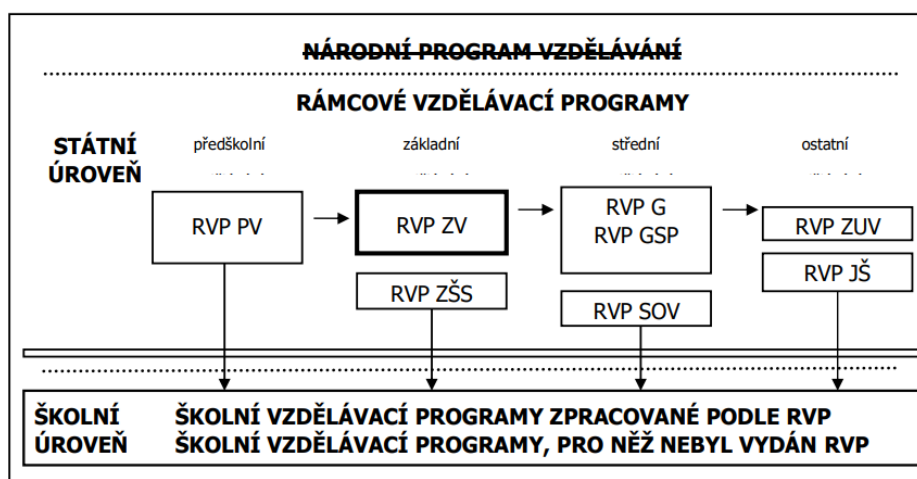
- v závažných případech (věk žáků) a při opakujících se situacích škola vyrozumí OSPOD;
- dále jsou vyvozena výchovná opatření. (Krizový plán, ZŠ Dobiášova, 2022/2023)

7 ANALÝZA RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU A ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Hlavním cílem této kapitoly je posoudit, zda aktuální verze RVP ZV (2021) a ŠVP (2022) z hlediska struktury a obsahu dovoluje zařadit preventivní programy do vzdělávání.

7.1 Rámcový vzdělávací program ZV

V zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, se zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Rámcový vzdělávací program vymezuje závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání. Rámcové vzdělávací programy jsou veřejným dokument. (RVP ZV, 2021)

Obrázek 1: Současný systém kurikulárních dokumentů, 2021

Charakteristika základního vzdělávání

Se školským zákonem je pro realizaci základního vzdělávání vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. (RVP ZV, 2021)

Základní vzdělávání na 1. stupni usnadňuje žákům vstup z povinného předškolního vzdělávání do povinného, pravidelného, systematického vzdělávání. Zakládá si na poznávání, vzájemném respektování a rozvíjení individuálních potřeb žáků i žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Vzdělávání žáky motivuje k dalšímu učení, vede je

k poznávání a učí je nalézat vhodné cesty k řešení problémů. Základní vzdělávání zajišťuje, aby se každý žák prostřednictvím výuky vyvíjel a dosahoval svého osobního maxima. K tomu je zapotřebí vytvořit optimální podmínky pro vzdělávání všech žáků. (RVP ZV, 2021)

7.1.1 Cíle základního vzdělávání

Cíle utváří a postupně rozvíjí klíčové kompetence. Zároveň poskytují spolehlivý základ všeobecného vzdělávání. Ve vztahu k preventivním programům je možné naplňovat tyto cíle:

- vést žáky k logickému uvažování a řešení problémů, tvořivému myšlení;
- vést žáky ke komunikaci;
- vést žáky ke spolupráci a respektu, úspěchům;
- vést k zodpovědnosti, projevům, a aby uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti;
- vytvářet potřebu projevat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání situací, rozvoj vnímavosti a citlivosti k lidem, prostředí i přírodě;
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný;
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem;
- pomáhat orientovat se v digitálním prostředí a vést k bezpečnému, sebejistému, kritickému a tvořivému využívání digitálních technologií. (RVP ZV, 2021)

7.1.2 Klíčové kompetence

Klíčové kompetence nám zobrazují souhrn vědomostí, schopností, dovedností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj každého člověka. Obecně vycházejí z kvalit, které jsou přijímány společností. Smyslem vzdělávání a hlavním cílem je předat žákům soubor kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, připravit je na další vzdělávání a najít uplatnění ve společnosti. (RVP ZV, 2021)

Klíčové kompetence se mezi sebou prolínají, mají nadpředmětovou podobu a jsou získávány z celkového výsledku učebního procesu. Mezi klíčové kompetence základního vzdělávání patří: (RVP ZV, 2021)

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní

- kompetence sociální a personální
- kompetence občanská
- kompetence pracovní
- kompetence digitální

Pro diplomovou práci bylo vybráno několik klíčových kompetencí, které si žáci osvojí během realizace preventivních programů. Jedná se o:

Kompetence k učení

- Žák umí vyhledávat a třídit informace na základě pochopení, dokáže je propojovat a systematizovat a efektivně využívat;
- žák umí propojovat poznatky z různých vzdělávacích oblastí do širších celků na základě kterých by si měl utvořit komplexní pohled na společenské jevy.

Kompetence komunikativní

- Žák umí vyjádřit své myšlenky a názory v logickém sledu, dokáže se vyjádřit souvisle a kultivovaně v ústním i písemném projevu;
- žák dokáže naslouchat druhým lidem, má pochopení, umí vhodně reagovat a účinně se zapojuje do konverzace, vhodně argumentuje a obhájí svůj názor;
- žák se orientuje v různých typech textu, obrázkových materiálech, rozumí jim, užívá běžná gesta a zvuky spojené s komunikačními prostředky, přemýšlí o nich a využívá je ve svém rozvoji;
- žák využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů k plnohodnotnému soužití a kvalitní práci.

Kompetence sociální a personální

- Žák dokáže spolupracovat ve skupině, společně s pedagogy utváří pravidla práce v týmu, pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce díky své roli ve skupině;

- žák utváří svou osobou příjemnou atmosférou v týmu, přispívá k upevnování dobrých vztahů na základě ohleduplnosti a úcty, poskytuje pomoc nebo o ni žádá;
- žák přispívá k diskuzi, efektivně spolupracuje s druhými při řešení problému, oceňuje druhé lidi na základě zkušeností, respektuje druhé osoby a čerpá ponaučení z problému;
- žák si vytváří o sobě představu, posiluje sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá své chování, chce cítit pocit sebeuspokojení a sebeúcty.

Kompetence občanské

- Žák respektuje druhé, váží si jejich vnitřních hodnot, umí se vcítit do situace ostatních, odmítá hrubost, je uvědomělý proti fyzického i psychického násilí;
- žák chápe základní principy (zákony, společenské normy), zná svá práva a povinnosti vůči škole i mimo ni;
- žák je zodpovědný, dle svých možností, je schopen poskytnout účinnou pomoc, dokáže řešit krizovou situaci či situaci ohrožující život;
- žák chápe a zná základní ekologické a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí.

Kompetence pracovní

- Žák umí používat materiály, dodržuje daná pravidla, plní si povinnosti a závazky, adaptuje se na nové pracovní podmínky.

Kompetence digitální

- Žák ovládá běžně používané digitální zařízení, využívá je při učení i při zapojení do života školy a do společnosti, sám rozhoduje, jakou technologii lze použít pro řešení problémů;
- žák získává, vyhledává, kriticky posuzuje a sdílí fakta, informace o digitálních obsahu;
- žák se seznamuje s novými technologiemi, hodnotí jejich přínos a reflektuje rizika jejich využívání;

- žák dokáže předcházet situacím, které ohrožují bezpečnost zařízení a dat, také situacím s negativním dopadem na jeho tělesné i duševní zdraví i zdraví ostatních, jedná eticky. (RVP ZV, 2021)

7.1.3 Vzdělávací oblasti

Obsah vzdělávání je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Vymezuje, k čemu je žák veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí. Vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním, nebo více, obsahově blízkými obory: (RVP ZV, 2021)

- Jazyk a jazyková komunikace;
- Matematika a její aplikace;
- Člověk a jeho svět;
- Člověk a společnost;
- Člověk a příroda;
- Člověk a kultura;
- Člověk a zdraví;
- Člověk a svět práce;
- Informatika.

V rámci prvního stupně ZV je potřeba se zaměřit na Jazyk a jazykovou komunikaci, Matematiku a její aplikaci, Informatiku a na Člověka a jeho svět. Poslední z uvedených oblastí se objevuje pouze na prvním stupni a řadí se do ni tematické celky jako je Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody a Člověk a jeho zdraví.

Preventivní programy se prolínají do všech oblastí týkajících se prvního stupně. Velmi záleží na tom, jak je program sestavený a na konkrétním tématu prevence. Například program na návykové látky bude souviset s oblastí Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět – konkrétně Člověk a jeho zdraví, Lidé kolem nás.

Dále je v RVP uveden vzdělávací obsah, který je tvořen očekávanými výstupy

a učivem. Očekávané výstupy mají činnostní charakter, jsou prakticky orientované, využitelné v běžném životě a jsou ověřitelné. Jsou zobrazeny vždy u každé vzdělávací oblasti. Očekávané výstupy na konci prvního období jsou stanoveny pouze orientačně. Avšak na konci druhého období jsou očekávané výstupy závazné. (RVP ZV, 2021)

Pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami jsou očekávané výstupy upraveny na nižší úroveň (v RVP se vymezují jako minimální očekávané výstupy). Na základě těchto výstupů se tvoří ŠVP pro žáky s individuálním vzdělávacím plánem, který se žákům vytvoří na žádost žáka nebo zákonného zástupce žáka či na doporučení ze školského poradenského zařízení. (RVP ZV, 2021)

Učivo je rozděleno do jednotlivých tematických okruhů. Je prostředkem pro dosažení očekávaných výstupů. Učivo, které je definované v RVP ZV je pouze doporučené školám k dalšímu zpracování. Na úrovni ŠVP je učivo závazné. (RVP ZV, 2021)

7.1.4 Průřezová témata

Průřezová témata jsou součástí základního vzdělávání. Zobrazují tematické okruhy aktuálních problémů současného světa. Jsou důležitým prvkem základního vzdělávání. Pomáhají žákům rozvíjet jejich osobnost (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje, hodnoty), vytváří příležitosti pro individuální uplatnění žáků i jejich vzájemnou spolupráci. (RVP ZV, 2021)

Průřezová témata jsou povinnou součástí základního vzdělávání. Musí být zařazena na prvním i na druhém stupni základní školy, avšak všechna témata nemusí být zastoupena v každém ročníku. Je nutné propojovat průřezová témata se vzdělávacím obsahem vyučovacích předmětů. (RVP ZV, 2021) Průřezových témat je celkem šest:

- Osobnostní a sociální výchova;
- Výchova demokratického občana;
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech;
- Multikulturní výchova;
- Environmentální výchova;
- Mediální výchova.

V preventivních programech se prolínají průřezová témata, záleží však, na co je program převážně zaměřený. Příkladem může být běžný program na téma šikana. Program se pojí převážně s průřezovým tématem Osobnostní a sociální výchova. V potaz bereme anamnézu třídy. Pokud se bude šikana týkat např. rasismu, či bude propojená s kyberšikanou, je zde zapojená i Multikulturní výchova, ale i Mediální výchova. Nebo program, který je zaměřený na návykové látky se bude pojit s Environmentální výchovou, jelikož vlivem kouření cigaret se znečišťuje příroda a ovzduší.

7.2 Školní vzdělávací program (ŠVP)

V ŠVP najdeme témata, která propojují preventivní program společně s výukou. V první řadě bude řečeno pár základních informací o škole. ŠVP dané školy je od 1. září 2022 upravený.

Základní škola se nachází v krajském městě Liberec. Hned u školy je autobusová zastávka. Škola je školou úplnou, plně organizovanou a její maximální kapacita je stanovena na 760+ žáků. Většina žáků je z okolí, ale najdou se i jedinci, kteří dojíždí. Ve všech devíti ročnících probíhá výuka a v každém jsou minimálně 3 třídy.

Škola nabízí studium na druhém stupni ve sportovní třídě (zaměření na atletiku), od 4. tříd jsou třídy přípravné. Používá vlastní srovnávací testy jako prostředky k hodnocení očekávaných výstupů a vzdělávacích pokroků žáka ve všech ročnících.

Téměř v každé třídě jsou integrováni žáci se SPCH nebo SPU. Učitelé s nimi pracují dle doporučených podpůrných opatření. Škola má několik pater a není bezbariérová. V přízemí je několik oddělení družiny, žákovská kuchyňka. Dále se ve škole nachází hudebna, učebny IKT, multimediální učebna, jídelna s vlastní kuchyní, 2 tělocvičny, hala, bazén, vířivka, sauna, pára, pobočka městské knihovny a školní dílna. Na každém patře jsou oddělená sociální zařízení pro dívky i chlapce.

V okolí školy je pozemek a sportovní areál. Škola je součástí výchovně vzdělávací soustavy a je zařazena do sítě škol. Má právní subjektivitu a hospodaří jako příspěvková organizace. Je největším zařízením zřizovatele SML. Vytváří velmi dobré vzdělávací podmínky a získala statut fakultní školy Pedagogické fakulty TUL. Škola organizuje výměnné pobyty do zahraničí pro udržení partnerských vztahů. Výsledkem její systematické činnosti a práce učitelů je velký zájem o umístění dítěte právě do této školy. Škola nabízí i velký počet mimoškolních aktivit, kroužků.

Poř. č.	Název vyučovacího předmětu	Zkr.	Poznámky k vyučovacímu předmětu	Vzdělávací oblast Vzdělávací obor
1.	Český jazyk a literatura	Čj	Povinný předmět v 1. až 5. ročníku s minimální hodinovou dotací 33 hodin týdně. V 1. až 2. ročníku 8 hodin, ve 3. ročníku 9 hodin a ve 4. – 5. třídě 7 hodin. Celkový počet hodin na 1. stupni je 39. Využito bylo 6 disponibilních hodin s tím, že 2 hodiny mohou být využity pro předmět speciálně pedagogické péče u žáků, kteří mají doporučení ŠPZ a s písemným souhlasem zákonných zástupců.	Jazyk a jazyková komunikace Český jazyk a literatura
2.	Anglický jazyk	Aj	Povinný cizí jazyk od 1. do 5. ročníku s minimální hodinovou dotací 9 hodin. V 1. – 2. ročníku 1 hodina týdně, ve 3. ročníku s časovou dotací 3 hodiny týdně. Ve 4. a 5. ročníku 4 hodiny. Výuka probíhá ve skupinách vytvořených z různých tříd shodných ročníků. Je možné zařazovat žáky do skupin podle jejich schopností. Celkový počet hodin na 1. stupni je 13. Využity byly 4 disponibilní hodiny.	Jazyk a jazyková komunikace Cizí jazyk
3.	Matematika a její aplikace	M	Povinný předmět v 1. až 5. ročníku s minimální hodinovou dotací 20 hodin. V 1. ročníku 4 hodiny. Ve 2. až 5. ročníku 5 hodin. Celkový počet hodin na 1. stupni je 24 hodin. Využity byly 4 disponibilní hodiny.	Matematika a její aplikace Matematika a její aplikace
4.	Informatika	Inf	Povinný předmět ve 4. a 5. ročníku s hodinovou dotací 2 hodiny. Ve 4. až 5. ročníku 1 hodina týdně. Celkový počet hodin na 1. stupni jsou 2 hodiny týdně.	Informatika Informatika
5.	Prvouka	Prv	Povinný předmět v 1. až 3. ročníku s minimální hodinovou dotací 6 hodin. V 1. – 3. ročníku s časovou dotací 2 hodiny týdně. Od 4. ročníku se vyučuje přírodověda a vlastivěda. Na tyto tři předměty byly využity 2 disponibilní hodiny. Celkový počet hodin těchto třech předmětů činí na 1. stupni 13 hodin.	Člověk a jeho svět Člověk a jeho svět
6.	Vlastivěda	VI	Povinný předmět ve 4. i 5. ročníku s minimální hodinovou dotací 4 hodiny. Ve 4. i 5. ročníku 2 hodiny týdně.	Člověk a jeho svět Člověk a jeho svět
7.	Přírodověda	Př	Povinný předmět ve 4. a 5. ročníku s minimální hodinovou dotací 3 hodiny. Ve 4. ročníku 1 hodina týdně. V 5. ročníku 2 hodiny.	Člověk a jeho svět Člověk a jeho svět

8.	Hudební výchova	Hv	Povinný předmět v 1. – 5. ročníku s 1 hodinovou týdenní dotací (celkem 5 hodin).	Umění a kultura Hudební výchova
9.	Výtvarná výchova	Vv	Povinný předmět v 1. až 5. ročníku. V 1., 2. a 5. ročníku 1 hodina týdně. Ve 3. a 4. ročníku 2 hodiny. Celkový počet hodin na 1. stupni je 7 hodin týdně. Pě a Vv lze ve vhodných případech organizovat „střídavě“ jako „dvouhodinový“ 1/14 dnů.	Umění a kultura Výtvarná výchova
10.	Tělesná výchova	Tv	Povinný předmět v 1. – 5. ročníku se základní 2 hodinovou dotací týdně. Celkový počet hodin je týdně 10 hodin.	Člověk a zdraví Tělesná výchova
11.	Pracovní činnosti	Pě	Povinný předmět v 1. – 5. ročníku s 1 hodinovou týdenní dotací (celkem 5 hodin). Jednohodinové týdenní dotace Pě a Vv lze ve vhodných případech organizovat „střídavě“ jako „dvouhodinový“ 1/14 dnů.	Člověk a svět práce Člověk a svět práce

Využití disponibilní časové dotace na 1. stupni ZŠ, celkem 16 hodin	
1) na posílení oblasti Jazyk a jazyková výchova (Český jazyk a literatura, Anglický jazyk)	10 hodin
2) na posílení oblasti Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)	4 hodin
3) na posílení oblasti Člověk a jeho svět	2 hodin
Celkem:	16 hodin

Obrázek 2 Učební plán pro 1. stupeň, ŠVP Dobiášova, 2022

Na obrázku č. 2 vidíme učební plán pro 1. stupeň základní školy. Tato tabulka je důležitá především z hlediska orientace časových dotací. Lze zjistit, jaké existují možnosti pro realizaci praktické části – preventivní programy.

V rámci hodin přírodovědy, obrázek č. 3, konkrétně okruh Člověk a jeho zdraví, žák poznává, jak se člověk vyvíjí a mění od narození do dospělosti. Dále získává základní poučení o zdraví a nemocech, o zdravotní prevenci i první pomoci a o bezpečném chování v různých životních situacích, které ohrožují zdraví člověka. (ŠVP, Dobiášova 2022)

V rámci hodin vlastivědy je popsán tematický okruh Lidé kolem nás, obrázek č. 3. Zde se klade důraz na zásady slušného chování a jednání mezi lidmi, na výchovu občana demokratického státu. Žáci jsou seznámeni se základními právy a povinnostmi, s problémy, které provázejí soužití lidí. Apeluje se na uvědomění si významu a podstatu tolerance, pomoci, úcty, snášenlivosti a rovnosti mezi muži a ženami. Předmět vlastivěda také zahrnuje témata: osobnostní a sociální východu, environmentální výchovu a výchovu demokratického občana. (ŠVP, Dobiášova 2022)

Člověk a jeho zdraví	
výstup	učivo
<ul style="list-style-type: none"> - vyjmenuje společné znaky člověka s ostatními živočichy - využívá poznatků o lidském těle k vysvětlení základních funkcí jednotlivých orgánových soustav a podpoře vlastního zdravého způsobu života - uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou - ošetří drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc, - účelně plánuje svůj čas pro učení, práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob - uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku - rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození - uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události 	<ul style="list-style-type: none"> - Životní potřeby a projevy člověka - Části lidského těla - Stavba těla: kostra, svaly, kůže - Orgánové soustavy - Osobní, intimní hygiena - Výživa a zdraví - Základy první pomoci, - První pomoc při záchraně lidského života, masáž - Srdece, dýchání - Duševní hygiena - Biologické a psychické změny v dospívání - Vývoj jedince - Chování v krizových situacích (sexuální zneužití, týrání, šikana) - Služby odborné pomoci
Průřezová témata: OSV (11) Projekty a kurzy: Zdravé zuby, Podej pomocnou ruku	Mezipředmětové vztahy: Vv (proporce lidské postavy) Pě (zásady hygieny a bezpečnosti práce)

Obrázek 3 Člověk a jeho zdraví, Přírodověda - 5. ročník, ŠVP Dobiášova, 2022

Lidé kolem nás	
výstup	učivo
<ul style="list-style-type: none"> - vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě) - rozlišuje základní rozdíly mezi jednotlivci, obhájí při konkrétních činnostech své názory, popřípadě připustí svůj omyl, dohodne se na společném postupu a řešení se spolužáky - rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy - rozlišuje základní formy vlastnictví, používá peníze v běžných situacích 	<ul style="list-style-type: none"> - Soužití lidí - Chování lidí - Právo a spravedlnost - Základní formy vlastnictví
Průřezová témata: OSV (11), VDO (1), VDO (4) Projekty a kurzy: Třídnické hodiny, Parlament	Mezipředmětové vztahy: -

Obrázek 4 Lidé kolem nás, Vlastivěda - 5. ročník, ŠVP Dobiášova, 2022

Do výše zmíněných hodin lze vsunout program, který propojíme s vybraným učivem. Konkrétně s přírodovědou, s učivem Chování v krizových situacích. Ve vlastivědě lze realizovat preventivní programy v rámci učiv Soužití lidí (vztahy mezi lidmi, konkrétně třídní klima, ...), Chování lidí (vzájemný respekt, tolerance, sebekřivost apod.). Lze využít i třídnických hodin, které probíhají vždy jednou za měsíc.

8 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

Tato kapitola se zabývá projektový vyučováním, které je zde charakterizováno. Dále jsou tu vytyčeny cíle vyučování, které propojují teoretickou a praktickou část.

Návrh projektové výuky byl rozvinut již v 19. a 20. století pragmatickým představitelem pedagogiky Johnem Deweyem. Společně s G. Kerchensteinerem byli zakladateli pracovních škol. Kerchensteiner kladl důraz na ruční práce, které zařazoval do učebního procesu. Dewey došel vykonávanou prací k novým poznatkům neboli zdrojům. Jedním z prvků pracovních škol bylo zavedení globální výuky, která spojuje a propojuje poznatky různých oblastí. A právě tyto myšlenky se projeví v projektové výuce. (Metodický portál RVP.cz, online zdroj, Zormanová 2012)

Projektová metoda je výukovou metodou, ve které jsou žáci vedeni k samostatnému zpracovávání určitých komplexních úkolů, v nichž jsou problémy spjaté s reálným životem. Pro tento druh vyučování je charakteristickým znakem cíl, který má určitý konkrétní výstup. Velmi často jsou integrována témata, která mají podobu mezipředmětových vztahů. (Zormanová, 2012, Dvořáková, 2009)

Projektové vyučování se zaměřuje na zkušenosti žáka, kdy proces probíhá efektivněji (na základě vhodně zvolených metod) a jedinec může naučené poznatky uplatnit v reálných situacích. Protože se témata pojí s reálným životem, žáci jsou motivovanější a tato forma výuky je mnohem více zábavná. (Metodický portál RVP.cz, online zdroj)

8.1 Charakteristické rysy

- Řešit přesně vymezený problém;
- stanovit jasný a určitý cíl;
- přesně vymežit časový úsek;
- vytvořit situace, kde žáci musí projevit svoji iniciativu;
- vyhodnotit průběh i konec projektu;
- zaměřit projekt na situaci z reálného života;
- změnit roli učitele na „průvodce“;
- vybrat vhodné téma, která budou žáky motivovat;

- rozhodnout se a vybrat vhodnou metodu. (Metodický portál RVP.cz, online zdroj: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/P/Projektov%C3%A1_v%C3%BDuka)

Při plánování projektu je potřeba se držet určitých kroků a na základě nich sestavit výuku. V prvním kroku se určuje úmysl projektu, formulují cíle a stanovuje výsledek činnosti. Ve druhém kroku dochází k plánování, to znamená, že se určují základní otázky, témata a činnosti. Třetím krokem je samotná realizace projektové výuky. Posledním, čtvrtým, bodem je vyhodnocení práce, které probíhá vzájemně mezi učitelem a žáky. Hodnotí se samotná práce na projektu a zároveň se žáci hodnotí vzájemně. (Zormanová, 2012)

8.2 Pozitiva a negativa projektové výuky

Projektová výuka s sebou nese pozitiva i negativa. Mezi pozitiva řadíme: žák se učí řešit problémy, konstruuje svá poznání, získává nové znalosti a dovednosti a celkový globální pohled na řešený problém, učí se spolupracovat, rozvíjí si komunikační schopnosti atd. Ze strany učitele jsou pozitiva: učí se nové roli, vnímá žáka jako celek, rozšiřuje vyučovací strategie, využívá nové formy hodnocení a sebereflexe atd. Negativa ze strany žáka jsou: časová náročnost na řešení problému, nevybavenost potřebnými kompetencemi. Obtíže ze strany učitele jsou: velká časová náročnost na přípravu a náročnost na hodnocení. (Zormanová, 2012)

9 PRAKTICKÁ ČÁST

V této kapitole jsou rozebrány cíle diplomové práce a následně využité metody. Dříve, než budou charakterizovány samotné preventivní programy pro konkrétní skupinu žáků, je nutné popsat anamnézu třídního kolektivu. Preventivní programy jsou sestavené pro pátý ročník běžné základní školy. Časová dotace je vymezená na tři vyučovací hodiny. Aktivity jsou volené tak, aby byl program zábavný. Preventivní programy byly sestaveny podle charakteristických rysů projektového vyučování.

9.1 Cíle a metodika praktické části

Hlavním cílem této diplomové práce je vytvořit, zrealizovat a vyhodnotit 2-3 preventivní programy zaměřené na aktuální výchovné problémy vyskytující se v současné době na 1. stupni základní školy.

V návaznosti na hlavní cíl byly stanoveny dílčí cíle:

- Seznámit žáky se znaky šikany.
- Seznámit žáky se strategiemi při řešení problému.
- Seznámit žáky s riziky užívání návykových látek.
- Seznámit žáky s riziky užívání internetu a digitálních technologií.
- Zjistit nejčastější rizikové chování žáků na 1. stupni základní školy.

V rámci diplomové práce byly vytvořeny 3 praktické preventivní programy. Vzhledem k velkému množství druhů rizikového chování, byla vybrána konkrétně 3 témata objevující se nejčastěji na 1. stupni základních škol. Tato nejčastější témata byla zjištěna metodou rozhovoru se 2 učiteli na 1. stupni základní školy, 1 školním metodikem prevence a 1 lektorem organizace zaměřující se na prevence.

9.2 Metoda rozhovoru

Metoda rozhovoru byla zvolena, protože s sebou nese spoustu výhod. Oproti dotazníku je tento způsob mnohem méně náročný a je spontánnější. Máme jistotu, že respondent bude součástí vzorku, u kterého lze vyhodnotit závěr. V dotazníkovém šetření sledujeme možnost, že dotazovaný vynechá odpověď či jeho odpověď vyplní někdo jiný. To se nám při rozhovoru stát nemůže, jelikož jej provádíme s respondentem v přímém kontaktu. Metodou rozhovoru je možné zachytit nejen sdělovaná data, ale i reakce dotazovaného, podle kterých lze rozhovor lépe nasměrovat k úplné odpovědi. Respondent sděluje fakta, zkušenosti, názory, ale i postoje, které u jiných metod není možné zaznamenat. Rozhovor je možné přizpůsobit situacím, které mohou sloužit k hlubšímu objasnění nebo odůvodnění odpovědi. Při navazování kontaktu je důležité, aby tazající vzbudil u tazatele důvěru. Dále pak navázal osobní kontakt, který umožní uvolnění a proniknutí hlouběji do problematiky.

Byly zvoleny rozhovory individuální a strukturované, proto před samotným rozhovorem musela proběhnout jeho příprava. Byly vytvořené otázky, které jsou v souladu s cíli této diplomové práce. Rozhovor obsahoval celkem 8 otázek. Všichni respondenti byli seznámeni s diplomovou prací a jejím cílem. Dotazovaným bylo řečeno, že nasbíraná data budou využita pouze k účelům zmíněné práce v souladu s nařízeními GDPR dle zákona č. 110/2019 Sb. o zpracování osobních údajů v aktuálním znění.

Na šetření byl vymezený časový horizont 1 hodina. Čistý čas jednoho rozhovoru zabral cca 45-50 minut. Rozhovory s učiteli 1. stupně a školním metodikem prevence se konaly v kabinetech na základní škole. Bylo předem připraveno klidné a příjemné prostředí. S lektorem byl veden rozhovor u autorky doma. Opět bylo předem připraveno klidné prostředí s příjemnou atmosférou. Na základě zaznamenaných odpovědí bylo provedeno vyhodnocení, díky kterému byly vytvořeny preventivní programy na dané rizikové chování.

9.3 Analýza získaných dat

Otázka č. 1: Jak dlouho pracujete ve školství/délka praxe?

Cílem otázky bylo zjistit, jak dlouho respondenti pracují v oboru. Lektorka pracuje v oboru čtvrtým rokem, jako učitelka je v praxi dva roky. Metodička prevence je v praxi jako metodička 6 let, jako pedagog pracuje 24 let. Prvostupňoví učitelé jsou v praxi 6 a 8 let.

Otázka č. 2: Jaké rizikové chování je podle Vás nejčastější na prvním stupni ŽŠ? Jmenujte 3 nejčastější.

Tato otázka byla zásadní při výběru rizikového chování k tvorbě programů.

Lektorka si myslí, že nejčastější rizikové chování na prvním stupni je šikana, netolismus (závislost na digitálních technologiích) a návykové látky.

Školní metodička prevence odpověděla, že nejčastějším rizikovým chování je šikana, skryté záškoláctví a krádeže spojené s vandalismem.

Z pohledu prvostupňových pedagogů jsou to šikana, lhaní, skryté záškoláctví a netolismus.

Všichni čtyři respondenti, nezávisle na sobě, odpověděli velmi podobně.

Otázka č. 3: Proč právě toto?

Jedním ze spouštěčů může být, dle lektorky, to, že žák chce někam patřit. Metodička prevence si myslí, že je to rodinným zázemím a dnešní společností (nezájem rodičů o dvě děti, moderní technologie, moderní výchova apod.). Prvostupňoví pedagogové si myslí, že je to kvůli postojům rodičů i učitelů, zapadnutí do kolektivu, pokrokem doby (sociální sítě).

Otázka č. 4: Co je podle Vás spouštěčem tohoto rizikového chování? (Z jakého důvodu právě toto?)

Spouštěčů může být více: může být výchova, slabý systém prevence na školách, postoje rodičů a učitelů, rodinné zázemí (rodiče se nevěnují svým dětem), zapadnutí do kolektivu.

Otázka č. 5: Jak se v takových situacích chování rodiče žáků, kterých se toto rizikové chování týká? (Spolupracují se školou? Jsou proti? Nezajímá je to?)

Ze svých zkušeností dotazovaní odpověděli, že záleží na rodinném zázemí. Někteří rodiče věří pedagogům, jiné naopak nevěří, že by jejich dítě bylo schopné něčeho takového. Dle lektorky jsou případy, kdy rodiče přichází do školy a problémem, protože se dítě doma svěřil a chtějí ho vyřešit. U jiného rizikového chování nepostřehnou, že se něco takového děje (jsou neznalí v dané oblasti).

Otázka č. 6: S kolika rizikovými chování jste se jako třídní učitel/ka setkal/a?

Všichni respondenti hovořili o problémech, se kterým se setkali osobně. S jinými se na prvním stupni základní školy nesetkali.

Otázka č. 7: Řešil/a jste vy jako třídní učitel/ka nějaké rizikové chování? Jakým způsobem?

Navazující otázka na otázku číslo 6. Všichni dotazovaní se s výše zmíněným rizikovým chováním setkali a řešili. Pedagog vyřešil problém s pomocí rodičů, druhý pedagog vyřešil problém ve spolupráci s vedením školy, OSPODem, školní psychologkou, školní metodičkou prevence a s rodičem. Školní metodička prevence řešila problém u sebe ve třídě taky ve spolupráci s vedením školy a rodiči. Lektorka řešila rizikové chování (jako pedagog), ale uvádí, že to nebylo na prvním stupni základní školy.

Otázka č. 8: Jak se podle Vás projevuje šikana na prvním stupni základní školy?

Dva dotazovaní odpověděli, že časté projevy mají formu psychickou: šťouchání, posměšky, nadávání, zesměšňování, výsměchy, psychické trýznění, urážení, apod. Dva respondenti zastávají názor, že na prvním stupni se šikana objevuje i ve formě fyzické.

9.4 Vyhodnocení výzkumného šetření

V rámci rozhovoru bylo zjištěno, že nejčastějšími problémy v oblasti rizikového chování u žáků mladšího školního věku jsou: šikana, netolismus, návykové látky, záško-láctví, vandalismus, lhaní a krádeže. Respondenti se shodli na tom, že jedním z důvodů šikany může být to, že žáci neznají hranici mezi legrací a ubližováním, ale také tím, že žák chce někam patřit. Jeden z dotazovaných zastává názor, že šikana je nejčastějším jevem ve společnosti, nejen ve školství. netolismus je dalším častým rizikovým chováním, který dle dvou respondentů je zapříčiněný tím, že žák chce zapadnout, ale také kvůli dnešní době sociálních sítí, kde se odehrává život v kyberprostoru. Lhaní a krádeže mohou být, dle respondentů, zapříčiněné především postoji rodičů, kteří jsou benevolentní a svým potomkům dovolí úplně vše. U vandalismu je to nejspíše z důvodu nedostatečné úcty k cizím věcem či k cizímu majetku. Co se týče návykových látek, tak ty jsou u žáků populární především proto, že rádi experimentují a také jsou pro ně běžně dostupné. Většina žáků ochutná poprvé alkohol od svých rodičů. Stejně tak je to s tabákovými výrobky či elektronickými cigaretami. A jak se v takových situacích chovají rodiče? Dle respondentů záleží na tom, jací rodiče to jsou. Někteří rodiče své potomky stále omlouvají, jiní

naopak spolupracují se školou a snaží se o nápravu. Poslední otázka se týká šikany, především projevů na prvním stupni. Už na prvním stupni se šikana prolíná do kybeprstoru. Tři ze čtyř respondentů zastávají názor, že se šikana objevuje spíše ve formě psychické prostřednictvím posměšků, nadávek, zesměšňování apod. Žáci nerozeznávají hranici mezi legrací a šikanou, ale v určitý moment toto chování přetrvává a stává se záměrným, dlouhodobým a žák se nemůže bránit.

9.5 Třídní anamnéza, preventivní programy

Třídní anamnéza je důležitá pro zvolení vhodných aktivit. V anamnéze se řeší počet žáků ve třídě, zda kolektiv má nějaké problémy, které jsou zásadní pro tvorbu a realizaci programu.

Nacházíme se v pátém ročníku základní běžné školy. Do této třídy chodí 21 žáků, z toho je 10 dívek a 11 chlapců. Během povinné školní docházky se vystřídalo vícero učitelů. Žáci byli v prvních třídách rozděleni do třech kmenových tříd (první třídní učitel 1.–3. ročník). Na konci třetí třídy se dělaly talentové zkoušky, po nichž se žáci znovu rozdělili do „nových“ skupin. Jedna třída je sportovní (více hodin tělesné výchovy týdně), další dvě jsou nespportovní, neboli běžné. Tato třída je běžná. Tudiž od čtvrtého ročníku (druhý učitel 4. ročník) je tato skupina stálá. V pátém ročníku tato třída dostala nového učitele. Do kolektivu přišel v září nový chlapec.

Do třídy chodí od března 2022 dvě ukrajinské žákyně, pro které bylo vytvořené podpůrné opatření 1. stupně (teď v listopadu), a to právě proto, aby mohly být hodnocené z českého jazyka (ne na úrovni běžného českého žáka). Žákyně se velmi dobře naučily za poslední rok mluvit česky. Rozumí psanému i mluvenému slovu, dokáží spolupracovat ve skupině a komunikovat při aktivitách jak s učitelem, tak i s ostatními žáky.

Dále je ve třídě jedna dívka, která má podpůrné opatření 1. stupně. Toto opatření bylo vytvořeno v listopadu 2022 společně s doporučením z PPP (došlo ke snížení z druhého stupně na první). Ve skupině je dalších 5 žáků, kteří mají podpůrné opatření 2. stupně bez IVP. Ve třídě není asistent pedagoga.

V minulých letech se řešila šikana, nevhodné chování žáků k sobě navzájem a skryté záškoláctví. Třídní kolektiv je posilován na základě aktivit, které jsou prováděny v třídnických hodinách, a také na třídních akcích (exkurze, projektové dny, návštěva V-klubu, apod.). Žáci jsou velmi sdílní, rádi hovoří o svých pocitech a náladách. Ve třídě je pár vůdčích osobností, ale nikdo není vyčleňovaný z kolektivu. Ve třídě jsou prováděny preventivní programy od organizace Maják, o. p. s. dvakrát ročně (v každém pololetí jednou).

Role autorky diplomové práce při realizaci preventivních programů:

Autorka je třídním pedagogem v pátém ročníku běžné základní školy. S žáky pracuje od začátku školního roku 2022/2023. Realizace byla provedena ve výše zmíněném kolektivu. Nejprve seznámila žáky se svou diplomovou prací a jejími cíli. Během samotné realizace preventivních programů byla v roli průvodce. Žákům představila všechny preventivní programy, vysvětlila jim jejich pravidla. Následně korigovala probíhající aktivity a vedla s žáky diskuzi. Po skončení realizace těchto programů zhodnotila aktivitu žáků a pomocí Náladoměry a závěrečného kolečka získala zpětnou vazbu od žáků a informace o tom, jaké poznatky si z programů odnesly.

	1. PREVENTIVNÍ PROGRAM
datum realizace	17.03.2023
časový rozsah lekce	3 x 45 minut (přestávky jsou zachovány)
skupina žáků	5. ročník ZŠ, 21 žáků (10 D, 11 CH). Ve třídě jsou žáci s PO (1. stupeň 3 žákyně, 2. stupeň bez IVP 5 žáků).
téma	Rizikové chování
dílčí téma	Šikana
mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho zdraví, Lidé kolem nás
průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana (utváření postojů, hodnot, vztahů).
výchovné a vzdělávací cíle	Žák ví, jaké jsou znaky šikany. Dokáže rozlišit šikany od škádlení, pošťuchování. Žák si vyzkouší vyčlenění z kolektivu. Zná strategie při řešení problému a ví, na koho se může obrátit.
klíčové kompetence	Žák umí spolupracovat ve skupině. Dokáže diskutovat o dané problematice. Umí se vcítit do role účastníků šikany. Je otevřený při řešení problému, naslouchá druhým a argumentuje.
pomůcky a technika	Psací potřeby – fixy, papíry
prostředí a organizace činností žáků	Program probíhá v prostředí kmenové třídy. Prostor je uzpůsobený programu. Židličky jsou v kruhu, ve kterém probíhá komunikace mezi učitelem a žáky. Některé aktivity jsou individuální, jiné skupinové. Probíhá práce i v prostoru.

<p>použité výchovné a vzdělávací metody</p>	<p>Diskuze, práce s tištěným textem. Reflexe.</p>
<p>použité diagnostické a hodnotící metody</p>	<p>Na základě pozorování lze sledovat chování jednotlivců a třídy jako celku, zda se neprojevuje rizikové chování. Žáci jsou hodnoceni slovně na základě zapojení se do tématu a sdílení zkušeností. Důležité je nehodnotit správnost nebo špatnost výroků.</p>
<p>popis průběhu lekce</p>	<p><u>LEKCE (3 x 45 minut)</u></p> <p><u>1.Úvodní část (5 minut):</u> S dětmi sedíme na židličkách v předem připraveném kruhu. Seznámíme je s pravidly, která budeme po trvání programu dodržovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hlásím se o slovo (když chci něco říct, přihlásím se, nevykřikuji a neskáču nikomu do řeči), 2. mluvím sám za sebe (každý mluví pouze o tom, co se stalo jemu samotnému a neukazuje na nikoho, že danou věc dělá např. František taky kouří, já jsem ho viděl,...), 3. právo STOP (toto právo může využít každý žák, kdy se nechce z vážného důvodu účastnit aktivity (sedí mimo, zapojí se až do následující aktivity) - např. špatná zkušenost apod.).

2.Úvodní kolečko (10 minut):

Cílem je navození atmosféry a uvolnění žáků. Důležité je, aby žák alespoň jednou promluvil. Z odpovědi na otázku může vyplynout vnímání žáka sebe samého v kolektivu.

Každý odpoví na otázku: **Jakým zvířetem bys chtěl být?**

3.Příběh (15 minut)

Cílem je odкрыtí tématu, navození atmosféry a vtáhnutí do problematiky šikany. Žáci se pohodlně usadí a učitel jim přečte příběh z knihy Harry Potter. Následně žáky rozdělíme do skupin, každá skupina dostane znovu příběh a odpovídají na otázky pod textem. Poté se žáci vrací ve skupinách zpět do kruhu a následuje hodnocení a otevírá se diskuse.

Otázky kladené žákům:

Co prožíval Snape? Proč kluci šli po Snapovi? Jakou roli měla Lili? Co mohli udělat Lupin s Červíčkem? Jak by ses zachoval ty v takové situaci?

4.Kuličkové ložisko (5 minut):

Cílem je vyzkoušet si roli vyčleněného žáka z kolektivu třídy. Žáci sedí na svých židličkách v kruhu, jeden žák je uvnitř. Ten, který je uprostřed kruhu, zobrazuje vyloučeného žáka. Jeho úkolem je si co nejrychleji sednout na volnou židličku. Ostatní žáci se mohou posouvat pouze o jedno místo. Jejich úkolem je zabránit žákovi si sednout na volné místo.

Otázky kladené žákům - úspěš/neúspěš (10 minut):

Jak těžké bylo získat místo?

Jak se cítil, když místo získal/nezískal?

Co by pro něj znamenalo, kdyby to místo nezískal?

Jaké to bylo pro ty, co místo zasedávali?

K čemu to můžeme přirovnat v realitě?

K jaké situaci?

Je tu někdo, kdo seděl a měl potřebu pustit ho mezi sebe?

Je tu někdo, kdo by si místo chtěl vyměnit?

5. Kolotoč (15 minut):

Cílem je ustanovit základní pojmy a definice, kdo je a může být obětí a kdo je nebo může být agresor. Kdo jsou svědci?

Vytvoříme 5 stanovišť, žáci se rozdělí na 5 skupin. Na každé stanoviště dáme list papíru a fixu. Na papíře je napsaná otázka:

1. papír: co je šikana? Jak se dá odlišit od legrace? 2. papír: šikana má různé formy. Uved'te, co je podle vás: - fyzická šikana, - psychická šikana, - kyberšikana. 3. papír: zkuste se zamyslet, jak se cítí ten, kdo je šikanovaný. 4. papír: zkuste se zamyslet, jak se cítí ten, kdo šikanuje a proč to dělá. 5. papír: zkuste se zamyslet, jak se cítí svědci.

Jednotlivé skupiny mají 3 minuty na každém stanovišti. Mají za úkol společně napsat na papír odpovědi na otázku. Odpovědi může být více, jde o společnou komunikaci a spolupráci.

Otázky kladené žákům (10 minut):

Skupinky zůstanou u sebe, postupně rozebíráme otázky a žáci vyjadřují své názory. Upevňuje se pojem šikana, odlišuje se od agrese a škádlení. Pojmenováváme emoce jednotlivých aktérů.

Jak takové situace zabránit? Na koho se obrátit? Co dělat v případě kyberšikany?

6. Mytí slůněte (10 minut):

Cílem je zklidnění, předání pozitivních emocí dotykem. Žáci sedí na židličkách a na signál se všichni otočí doprava (stále sedíme). Učitel vypráví začátek příběhu o slůněti v ZOO, které je špinavé a potřebuje umýt. "Přijde ošetřovatel a slůně namočí, namydlí a umyje." Žáci se vzájemně dotýkají zad. Dle pokynů a po vzoru učitele se „myjí“. Učitel pokračuje - pohlázení, poklepání po zádech, masáž.

Pokud se někomu nechce dotýkat druhého nebo nechce, aby se někdo dotýkal jeho, nenutíme.

Otázky kladené žákům (5 minut):

Jaký jste měli pocit, když na vás někdo sahal? Co bylo příjemné, nepříjemné? Poukážeme na vymezení hranic – jak?

7.Místo po mé pravici (20 minut):

Cílem je naučit se ocenit druhého člověka, pozitivně uzavřít téma. Židličky jsou v kruhu, jedna je navíc, a žáci sedí. Ten, vedle koho je místo, začíná hru. Cílem je ocenit spolužáka za něco (pouze pozitivní věci) - proč si ho/ji vážím. Každý žák je vyvolaný pouze jednou, aby se dostalo na všechny (všichni zažijí ocenění).

Otázky kladené žákům (5 minut):

Jaké to pro Vás bylo, když jsme slyšeli své jméno? Byli jste překvapení, když jste slyšeli, za co si Vás ten druhý váží?

8.Květina (10 minut):

Cílem je ocenit sám sebe za něco. Podporuje sebedůvěru. Žáci si nakreslí květinu o 4-5 okvětních lístcích (můžeme striktně zadat - nakreslete čtyřlístek). Do každého lístečku napíší své pozitivní vlastnosti. např. Jsem kamarádký, ...

Otázky kladené žákům (5 minut):

Bylo pro vás těžké něco vymyslet? Chce se někdo podělit se třídou? Podělí se pouze ten, kdo chce.

9.Náladoměrka (5 minuty):

Žáci se zavřenýma očima hodnotí pomocí ruky program (vzpažená ruka - výborný/ANO, předpažená ruka - nic moc/NEVÍM, připažená ruka - špatný/NE). Učitel podává otázky: dozvěděl ses něco nového? Byl program pro tebe přínosem? Ovlivnil tě program do budoucna? Jak bys program ohodnotil (aktivita, zábavný,...)?

Dokázal bys pomoci ve vážné situaci kamarádovi? Víš, jak bys postupoval při řešení takového problému? ...

10.Závěrečné kolečko (5 minut):

Cílem je kladné zakončení programu. Žák řekne jedním slovem/krátkou větou, co si z dnešního programu odnáší.

9.5.1 Reflexe k programu s názvem Šikana

Žáci dodržovali pravidla s občasným upozorňováním na pravidlo „Mluví jenom jeden“. V úvodním kolečku žáci uváděli, že by chtěli být zvířaty: kočka, pes, kůň, orel, mořský koník, axoletl, vlk, beruška, opice a lev.

Žáci v rámci první aktivity s textem dokázali pojmenovat jednotlivé emoce a chování hlavních postav příběhu. Při činnosti s názvem Kuličkové ložisko se uprostřed prostrídalo několik žáků. Při hodnocení žáci uvedli, že pro ně bylo velmi nepříjemné dlouho bojovat o místo. Jedna žákyně uvedla, že přemýšlela nad tím, že by se svého místa vzdala ve prospěch druhého, ale zároveň měla obavu, že půjde doprostřed kruhu.

V rámci Kolotoče žáci ve spolupráci s učitelem vytvořili definici šikany, dokázali pojmenovat důvody, proč někdo šikanuje. Pojmenovali emoce, které jednotliví aktéři prožívají. Zároveň společně s učitelem uvedli, na koho se mohou v případě potřeby obrátit.

Do aktivity Mytí slůnče se zapojili všichni. V průběhu převládala pozitivní nálada. Žáci si dokázali vyhranit svůj osobní prostor a vyzkoušeli si i jaké to je, když se vůči nim někdo vyhraní. Při hodnocení dva žáci řekli, že jim doteky druhých po určité době nebyly příjemné, ale vydrželi to až do konce.

Žáci při této činnosti nešli příliš do hloubky, spíše oceňovali, co je patrné na pohled. Více hodnotili povrchové znaky jedince (Místo po mé pravici je volné pro tebe XXX, protože ti jde matematika, protože máš hezké boty). Aktivita Květina byla pro některé účastníky programu náročnější. Žákům se dařilo se pozitivně ohodnotit. Ke sdílení se přihlásilo pár dětí (cca třetina třídy).

Zpětná vazba byla pozitivní, program byl pro všechny přínosem. Aktivity žáky bavily, při práci šlo vidět jejich nadšení. I když všechny činnosti byly úplně nové, všichni pracovali s chutí a intenzivně. Při řešení problematiky byli žáci velice sdílní a aktivní. Nikdo nevyužil práva Stop. Někteří žáci se již v předchozích letech se šikanou setkali, ale spíše ve formě kyberšikany. Při závěrečném kolečku odpověďmi na otázku: „Co si odnášíš z programu?“ Řešily se věty typu: už vím, co je šikana. Víم, jak se cítí agresor nebo oběť. Odnášim si negativní emoce. Byla to zábava. Bylo to lepší, než jsem čekal/a. apod.

Program dopadl dle očekávání, tedy až na aktivitu Místo po mé pravici. Autorka musela několikrát žákům vysvětlit pravidla oceňování, ale i přesto nebyla dodržena. Vzhledem k této situaci je nutné s žáky nacvičit oceňování druhých, abychom mohli tuto

činnost provést dle konkrétního zadání. Program splnil všechny stanovené cíle. V den realizace ve třídě nikdo nechyběl. Z časového hlediska jsme stihli všechny aktivity podle plánu.

	2. PREVENTIVNÍ PROGRAM
datum realizace	24. 03. 2023
časový rozsah lekce	3 x 45 minut (se zachováním přestávek)
skupina žáků	21 žáků (11 chlapců, 10 dívek), 8 žáků s PO (3 žáci s po 1. stupně, 5 žáků s PO 2. stupně bez IVP)
téma	Rizikové chování
dílčí téma	Návykové látky
mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho zdraví, Lidé kolem nás
průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana (utvářené postoje, hodnoty, vztahy).
výchovné a vzdělávací cíle	Žák rozlišuje pojem legální a nelegální látky. Zná možná rizika při jejich užívání. Tvoří si postoj k návykovým látkám a dokáže je odmítnout.

klíčové kompetence	Žák umí spolupracovat ve skupině. Dokáže diskutovat o problému. Umí se vcítit do role v modelové situaci. Je otevřený při řešení problému, naslouchá druhým a argumentuje.
pomůcky a technika	papíry, psací potřeby (fixy, tužky,...)
prostředí a organizace činností žáků	Program probíhá v prostředí kmenové třídy. Prostor je uzpůsobený programu. Židličky jsou v kruhu, ve kterém probíhá komunikace mezi učitelem a žáky. Některé aktivity jsou individuální, jiné zase skupinové. Probíhá práce i v prostoru.
použité výchovné a vzdělávací metody	Na základě pozorování lze sledovat chování jednotlivců a třídy jako celku, zda se neprojevuje rizikové chování. Žáci jsou hodnoceni slovně na základě zapojení se do tématu a sdílení zkušeností. Důležité je nehodnotit správnost nebo špatnost výroků.
použité diagnostické a hodnotící metody	Rozbor výsledků práce skupin žáků (prezentace prací všech skupin), žáci umí argumentovat, umí odůvodnit, proč jsou návykové látky pro tělo nebezpečné a jaké nemoci z užívání můžeme mít. Tvoří si postoj k návykovým látkám a dokáží odmítnout.

popis průběhu lekce	<p><u>LEKCE (3 x 45 minut)</u></p> <p><u>1.Úvodní část (5 minut):</u></p> <p>S dětmi sedíme na židličkách v předem připraveném kruhu. Seznámíme je s pravidly, která budeme po trvání programu dodržovat:</p> <p>1. hlásím se o slovo (když chci něco říct, přihlásím se, nevykřikuji a neskáču nikomu do řeči),</p> <p>2. mluvím sám za sebe (každý mluví pouze o tom, co se stalo jemu samotnému a neukazuje na nikoho, že danou věc dělá např. František taky kouří, já jsem ho viděl,...),</p> <p>3. právo STOP (toto právo může využít každý žák, kdy se nechce z vážného důvodu účastnit aktivity (sedí mimo, zapojí se až do následující aktivity) - např. špatná zkušenost apod.).</p> <p><u>2.Úvodní kolečko (10 minut):</u></p> <p>Cílem je navození atmosféry, uvolnění žáků a zjištění základních informací (co si žáci uvědomují, na čem může být člověk závislý).</p> <p>Každý odpoví na otázku: Na čem může být člověk závislý?</p> <p><u>3.Statistika (35 minut):</u></p> <p>Cílem této aktivity je otevření tématu návykových látek, navození atmosféry. Žáci se postaví do prostoru třídy. Vymezíme prostor pro odpovědi (u tabule ANO, na protější straně NE, uprostřed NEVÍM). Učitel se ptá na otázky, na které žáci odpovídají pouze</p>
---------------------	--

svým pohybem a bez mluvení. Učitel zaznamenává odpovědi žáků na papír:

"Vypili jste za svůj život už alespoň 5 energy drinků?"

"Slyšeli jste někdy, že energetické nápoje mohou dětem škodit?"

"Už jste měli někdy v ruce krabičku cigaret?"

"Zkoušeli jste už někdy kouřit cigarety?"

"Zkoušeli jste už někdy elektronické cigarety?"

"Jsou podle vás elektornické cigarety zdravější než ty klasické?"

"Myslíte si, že děti mohou kouřit elektonické cigarety?"

"Je kouření špatné?"

"Myslíte si, že je pití alkoholu špatné?"

"Už vám někdy někdo nabídl cigaretu nebo alkohol?"

"Odmítli jste?"

"Už jste někdy ochutnali alkohol?"

„Ochutnali jste první alkohol od rodičů?“

Otázky kladené žákům:

Všichni se vracíme zpět na svá místa v kruhu. Učitel se ptá na otázky a otevírá prostor k diskusi - odpovídali jste podle pravdy? Jaké to bylo být ve své odpovědi osamocení? Jaké to je ustávat tlak skupiny, kdy se cítíme osamocení, chceme někam patřit, třeba na nás i volají, ať se přidáme apod.

Navážeme na jednotlivá témata, pokud nějaká jsou (je možné, že se aktivita prodlouží) - mohou kouřit děti? Legalita, nelegalita.

Co znamená slovo "špatné"? Proč lidé kouří, když jim to nechutná? Co se děje s našim tělem při požívání tabákových výrobků a alkoholu?

4.Kouzelný lektvar - váhavci, pokušitelé a svědomí (35 minut):

Cílem je vytvoření postojů žáků k návykovým látkám. Tato aktivita učí žáky, jak drogu odmítnout. Nacvičujeme argumentaci a komunikaci.

Učitel rozdělí žáky do třech stejně početných skupinek. Dále přečte příběh o jedné dívce.

Ahoj, jsem Jana a chodím do páté třídy. Už nějakou dobu cítím, že zde ve třídě nemám žádné kamarády. Přestávky trávím sama v lavici.. Každé ráno si přeju, aby už byly dvě hodiny odpoledne a bylo po škole. Nebaví mě, jak na mě ostatní koukají. I když se snažím, nechťejí mě mezi sebou. Jediná moje kamarádka se jmenuje Lucka, ale ta je mnohem starší než já a ví, jak se má v takových situacích chovat. Je fakt hustá. Chtěla bych být jako ona. Má svoji patru kamarádů, se kterou mě minulý týden seznámila. Třeba konečně získám nové kamarády, kteří mě budou chtít...

O víkendu pořádají velkou zahradní párty a pozvali mě. Lucka mi vyprávěla o podobných akcích. Prý je to vždycky hrozná legrace a plno zábavy, třeba si tam s někým budu rozumět a snad zapadnu!

Je pátek... Došly jsme s Luckou na místo. Všichni mají v ruce cigáro a nějaký kelímek s pitím. Je to tu fakt hustý. Jasně že vím, co to jsou cigarety i alkohol, nejsem přece blbá. Moje máma taky kouří a občas si dá i skleničku vína.

Najednou vidím někoho přicházet, drží 2 kelímky. Jeden dává Lucce a jeden mně... "Ahoj, já jsem Lukáš," podává mi ruku. Asi se chce seznámit a tak natahuji taky svoji ruku. "Nesu vám welcome drinky, holky, užijte si párty! Uvidíme se za chvíli!" ...

Skupinky dostanou přidělenou funkci (váhavci, pokušitelé a svědomí). Učitel stanoví limit na vypracování argumentů - váhavci váhají, zda se napije či ne a proč, svědomí má také svoji funkci, pokušitelé chtějí překročit hranice) - a žáci pracují. Po uplynutí času (10 minut) se jde debatovat (20 minut). Začínají pokušitelé

a svědomí, poté se doptávají váhavci. Váhavci na konci aktivity rozhodnou, kdo měl lepší argumenty k tomu, zda se Jana napije nebo ne.

Otázky kladené žákům:

V případě potřeby učitel zasahuje s argumenty.

Jaké to pro vás bylo vymýšlet otázky? Jaké to bylo pro váhavce? Jak to funguje venku v takové partě (viz příběh). Přenesení do běžného života - setkal se s tím už někdo?

5. Antireklama + prezentace prací (40 minut):

Cílem je pojmenovat výhody a nevýhody životního stylu bez drog, pojmenovat vliv reklamy.

Žáci se rozdělí do skupinek (max. 4 žáci). Každá skupinka má navrhnout a vytvořit reklamu propagující zdravý životní styl bez cigaret, alkoholu, energetických nápojů. Můžeme zadat různé varianty - reklama proti kouření, reklama proti alkoholu. Žáci tvoří plakát, poté jej prezentují. Navazujeme na diskusi a hodnocení druhých.

6. Náladoměrka (5 minut):

Žáci se zavřenýma očima hodnotí pomocí ruky program (vzpažená ruka - výborný/ANO, předpažená ruka - nic moc/NEVÍM, připažená ruka - špatný/NE). Učitel podává otázky: dozvěděl ses něco nového? Byl program pro tebe přínosem? Ovlivnil tě program do budoucna? Jak bys program ohodnotil (aktivita, zábavný,...)? Odnášíš si z programu kladný postoj k návykovým látkám? Dokázal bys odmítnout, kdyby ti někdo nabízel nějakou návykovou látku?

7. Závěrečné kolečko (5 minut):

Cílem je kladné zakončení programu. Žák řekne jedním slovem/krátkou větou, co si z dnešního programu odnáší.

9.5.2 Reflexe k programu s názvem Návykové látky

V rámci první činnosti, kde žáci odpovídali na otázku „Na čem může být člověk závislý?“ Byla nejčastěji zmiňovaná slova: rodina, vzduch, voda, zvíře, láska, cigarety, elektronické cigarety, alkohol, počítačové hry, sladkosti, telefon, tablet atd. V další aktivitě Statistika se jedna dívka přiznala, že již několikrát zkoušela cigarety se svou starší sestrou, ostatní žáci tvrdili, že běžné cigarety nezkoušeli. Zato elektronické cigarety vyzkoušela skoro celá třída. Při dotazu, kde výrobek vzali, odpovědí bylo - u rodičů a dokonce při jejich dohledu. Energetické nápoje pije většina žáků v průměru 4 energetické nápoje (0,5l) týdně. Všichni žáci se přihlásili, že už někdy ochutnali alkohol. Při závěrečných otázkách se přihlásila opět celá třída, že to bylo buď pivo, nebo víno od opět rodičů. Asi tři žáci ochutnali tvrdý alkohol. Jeden žák dokonce řekl, že to bylo super a moc mu to chutnalo. Při otázce, zda všichni odpovídali pravdu, odpověděli všichni ano.

Při aktivitě Kouzelný lektvar žáci, na základě příběhu, vymýšleli argumenty, proč nepít tekutinu z nabízeného kelímku (je to od cizího člověka, může to být otrávené, nevědí, co je uvnitř kelímku,...), proč ho pít (je to dobré, sladké, apod.). Žáci si sami došli k závěru, proč jej nepít. Svědomí se rozhodlo na konci ve prospěch Váhavců (což bylo naším cílem). Bylo zde potřeba popostrčit svědomí, jelikož pokusitelé měli mnohem více argumentů.

Antireklama všechny žáky velmi zaujala, je relaxační činností. Žáci si sami mohli vybrat, na které téma budou tvořit plakát. Objevilo se pouze téma alkoholu a cigaret. Při reflexi a závěrečné prezentaci sami žáci odůvodnili, proč se těmito látkám vyhnout. Sami našli rizika užívání návykových látek, o kterých jsme se bavili při závěrečném hodnocení této aktivity.

V závěrečné aktivitě Náladoměrka, zda si žáci odnáší nové informace, byly spíše negativní ohlasy, jelikož rizika spojená s užíváním návykových látek, žáci již znali. V závěrečném kolečku se objevovaly odpovědi typu: nebudu kouřit, nebudu pít alkohol, alkohol škodí, cigarety ničí zdraví, kdo kouří cigarety, má žlutý zuby apod.

Při dnešním programu byla nulová absence. Aktivity byly pro žáky nové, pestré a zaujaly je. Jedinci velmi otevřeně ke komunikovali a nebáli se o tématu hovořit. Někteří se dokonce podělili o své vlastní zkušenosti s návykovými látkami. Všichni pracovali dle pokynů učitele, nikdo nevyužil práva Stop. Pravidla byla dodržována opět s mírným upozorněním na pravidlo Mluví jenom jeden. Program naplnil své cíle a dopadl nad míru

autorčina očekávání. Chlapec, který na začátku programu tvrdil, že mu alkohol velmi chutná, změnil názor. Při závěrečném kolečku pronesl větu „nebudu kouřit, ani pít alkohol“. Avšak dívka, která již několikrát zkoušela kouřit se svoji starší sestrou, mluvila jen o nepití alkoholu. Žáci si sami přišli na rizika, která se pojí s užíváním návykových látek. Programu se zúčastnili všichni, nikdo v den realizace nechyběl.

	3. PREVENTIVNÍ PROGRAMY
datum realizace	31.03.2023
časový rozsah lekce	3 x 45 minut (přestávky jsou zachovávány)
skupina žáků	21 žáků (11 chlapců, 10 dívek), 8 žáků s PO (3 žáci s po 1. stupně, 5 žáků s PO 2. stupně bez IVP)
téma	Rizikové chování
dílčí téma	Bezpečí na internetu
mezipředmětové vztahy	Člověk a jeho zdraví, Lidé kolem nás
průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana (utvářena postojů, hodnot, vztahů).
výchovné a vzdělávací cíle	Žák zná rizika užívání internetu a dokáže se jim vyvarovat. Ví, jak bezpečně užívat internet, založit bezpečný profil na sociální síti. Ví, jak zdravě trávit volný čas.
klíčové kompetence	Žák umí spolupracovat ve skupině. Dokáže hovořit o problematice rizikového chování, naslouchá druhým, argumentuje, diskutuje. Umí používat digitální technologie.
pomůcky a technika	papíry, psací potřeby (fixy, tužky), interaktivní tabule, telefony
prostředí a organizace činností žáků	Program probíhá v prostředí kmenové třídy. Prostor je přizpůsobený programu. Židličky jsou v kruhu, ve kterém probíhá komunikace mezi učitelem a žáky. Některé aktivity jsou individuální, jiné zase skupinové. Probíhá práce i v prostoru.

použité výchovné a vzdělávací metody	Během programu je nejvíce využívána diskuze, vyprávění, rozhovor. Každá aktivita je ukončena reflexí.
použité diagnostické a hodnotící metody	Na základě pozorování lze sledovat chování jednotlivců a třídy jako celku, zda se neprojevuje rizikové chování. Žáci jsou hodnoceni slovně na základě zapojení se do tématu a sdílení zkušeností. Důležité je nehodnotit správnost nebo špatnost výroků.
popis průběhu lekce	<p>LEKCE (3 x 45 minut)</p> <p><u>1.Úvodní část (5 minut):</u></p> <p>S dětmi sedíme na židličkách v předem připraveném kruhu. Seznámíme je s pravidly, která budeme po trvání programu dodržovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hlásím se o slovo (když chci něco říct, přihlásím se, nevykřikuji a neskáču nikomu do řeči), 2. mluvím sám za sebe (každý mluví pouze o tom, co se stalo jemu samotnému a neukazuje na nikoho, že danou věc dělá např. František taky kouří, já jsem ho viděl,...), 3. právo STOP (toto právo může využít každý žák, když se nechce nebo nemůže z vážného důvodu účastnit aktivity - např. špatná zkušenost (sedí mimo kruh či mimo skupiny a nezapojuje se, musí však oznámit, že využívá právo STOP). <p><u>2.Úvodní kolečko (10 minut):</u></p> <p>Cílem je navození atmosféry, uvolnění žáků a zjištění informací. Každý odpoví na otázku: Jaké sociální sítě používáte?</p> <p><u>3.K čemu je/není dobrý internet? (20 minut):</u></p> <p>Cílem je uvědomění, co všechno na internetu je a co je pro nás dobré a bezpečné. Naopak si uvědomit rizika spojená s užíváním internetu.</p> <p>Žáci jsou rozděleni do 4 skupinek. Každá skupinka píše v limitu 5-10 minut co nejvíce pozitivních a negativních informací, které</p>

se pojí s užíváním internetu.

Otázky kladené žákům:

Stalo se vám někdy, že jste se na internetu dostali na stránky, které jste nechtěli nebo neměli vidět?

Zaskočilo nebo vyděsilo vás něco na internetu?

Myslíte si, že by děti na internetu měly být nějak chráněny a jak?

Myslíte si, že se vy na internetu chováte slušně, bezpečně?

V čem je internet jiný než běžný život?

Proč je důležité dodržovat nějaká pravidla i na internetu?

4. Digitální stopa (15 minut):

Cílem je uvědomění si následků pohybu na internetu.

Žákům nejprve vysvětlíme pojem digitální stopa. Dále do prohlížeče (interaktivní tabule) v anonymním režimu dáme jméno učitele či dobrovolníka. Poukážeme, jak jednoduše lze vyhledat informace o člověku, když má úplný profil na sociálních sítích. Žáci si sami zkouší na vlastních telefonech/tabletech vyhledávat informace (přesně zadáme) a následně diskutujeme o tom, co všechno našli.

Otázky kladené žákům:

Jak bojovat proti digitální stopě? Nastavení sociálních sítí (jak si je nastavit, aby to bylo bezpečné? Co dávat? Co nedávat? Co sdílet? Co nesdílet?...).

5. Profil na záda (55 minut):

Cílem je uvědomění si, jaké informace je vhodné sdílet s ostatními a jaké nikoliv. Jaké nebezpečí může žákům hrozit, pokud tyto informace na internetu a sociálních sítích sdělují.

Uvedeme krátkou diskuzi o sociálních sítích, zmapujeme, kdo má profil na Facebooku, Instagramu, TikToku či jiné sociální síti.

Jaké informace se mohou na profilu objevit (fotografie, datum narození, adresa bydliště, adresa školy, telefonní číslo atd.). Každý žák dostane pracovní list (viz příloha) a vytvoří si vlastní profil na sociální síti. Po vytvoření dochází k jeho zveřejnění - učitel přilepí profil žákovi na záda izolepou. Profil je nyní aktivní. Žáci chodí po třídě a prohlíží si profily ostatních spolužáků. Mohou psát komentáře a příspěvky na jejich záda. Žáci si nechají příspěvek na zádech i přes přestávku.

Otázky kladené žákům:

Kdo si vyplnil všechno? Kdo si nevyplnil (konkrétně políčko)?

Jsou údaje na vašem profilu pravdivé?

Kdo by šel s takto nalepeným profilem i mimo třídu, školu?

Myslíte si, že je rozdíl v tom, když jdu s profilem na zádech do obchodu, oproti tomu, kdy je profil zveřejněný na internetu?

V čem se může lišit? Jaké informace jste měli na svých profilech?

Byly tyto informace stejné jako na vašich skutečných profilech?

Které informace mohou být podle vás rizikové, pokud je zveřejňujeme?

Které informace by se neměly objevovat na sociálních sítích a proč?

Upravíte/změníte teď své skutečné profily?

Jak by tedy měl vypadat bezpečný profil?

6.Koláč (20 minut):

Cílem je zjistit, kolik času žáci tráví na internetu. Uvědomění si, že čas jde trávit i jinak, než u digitálních technologií.

Žáci dostanou papír a nakreslí si na něj koláč, který rozdělí na 24 stejných dílků. Určíme den - např. neděle. Žáci vybarvují dílky podle toho, co dělají v daný den (spánek, jídlo, příprava do školy, venku,...) a popisují je.

Otázky kladené žákům:

Je tu někdo, koho překvapilo něco z nakresleného koláče (dříve si

to neuvědomoval)? Jaké riziko sebou nese dlouhé sezení u PC, telefonu či tabletu? (obezita, porucha zraku, porucha páteře, ztráta kamarádů, závislosti,...). Co byste mohli udělat, abyste to změnili?

7. Náladoměrka (5 minut):

Žáci se zavřenýma očima hodnotí pomocí ruky program (vzpažená ruka - výborný/ANO, předpažená ruka - nic moc/NEVÍM, připažená ruka - špatný/NE). Učitel podává otázky: dozvěděl ses něco nového? Ovlivnil program tvůj postoj k internetu? Pomohl ti program v tom, jak správně vytvořit profil na sociálních sítích? Odnášíš si pozitivní zážitek z programu? Byl jsi s programem spokojený/á?

8. Závěrečné kolečko (5 minut):

Cílem je kladné zakončení programu. Žák řekne jedním slovem/krátkou větou, co si z dnešního programu odnáší.

9.5.3 Reflexe k programu s názvem Bezpečí na internetu

V úvodním kolečku byla otázka: jaké sociální sítě používáte? Nejčastější odpovědi žáků byly TikTok, Instagram, Snapchat, Whatsapp, Messenger, Facebook a Youtube. V rámci aktivity K čemu je dobrý internet bylo zjištěno, že existuje velmi mnoho pozitiv, ale i negativ, která jsou spojena s užíváním internetu. Více jak polovina žáků sdělila informaci, že se jim již nespočetněkrát otevřely stránky, které nejsou vhodné pro děti (v rámci nějaké reklamy např. při stahování her, otevírání nových oken, kliknutím na samotné reklamy apod.)

Během aktivity Digitální stopa bylo ukázáno, jakým způsobem lze vyhledávat a co všechno o sobě, ale i o druhém, můžeme zjistit. Otevřelo se téma soukromého a veřejného profilu. Žáci si sami přišli na rizika spojená se sdílením informací na sociálních sítích. Následovala další aktivita Profil na záda, kdy žáci vytvářeli profily a následně je zveřejňovali prostřednictvím svých zad. Tato aktivita navazovala na aktivitu předchozí. Při odpovědích na otázky si žáci opět přišli sami na možná rizika (když se vyfotím někde před svým domem (ulice, číslo popisné) a pak sdílím fotografii u moře, hrozí riziko vykradení, sdílení fotografií bytu atd. – jsem snadno dohledatelný/á, sdílení polohy či fotografie školy – ostatní vědí, kde se pohybuji – pojí se s rizikem únosu u dětí atd.). Bylo otevřeno téma spojené s problematikou kyberšikany, která se úzce pojí s užíváním sociálních sítí. Několik žáků mělo zkušenost, se kterou se podělili v průběhu reflexe. Byl nastíněn postup řešení problému a na koho by se žáci měli obrátit. Hovořilo se i věkové hranici zakládání profilů od 13 let.

Při aktivitě Koláč si mnoho žáků na první pohled nedokázalo představit, jak velké množství času tráví spánkem, občerstvením, učením, apod. Před samotnou aktivitou byly řečeny činnosti, které se běžně doma dělají (neděle). Při reflexi se pouze pěti žákům objevila položka učení (cca 1–2 hodiny), spánek byl kolem 8 hodin u každého, jídlo a odpočinek (2 hodiny), počítače/telefony/hry byly v rozmezí 6–8 hodin (spíše více u chlapců), několik jedinců měli další položky typu: procházka, deskové hry či pobyt venku s kamarády/rodinou. Poslední položka byla TV (seriály Netflix, HBO apod.), která se objevovala u celé třídy jedinců a byla v rozmezí 4–5 hodin. Žáci byli překvapeni, kolik času zabírají digitální technologie a snažili se sami přijít na to, jak lépe a efektivně trávit volný čas. Následně byla řečena i rizika spojená s netolismem (závislost na digitálních technologiích).

Předposlední aktivitu s názvem Náladoměrka hodnotili žáci kladně. Více jak polovina se dozvěděla něco nového. Odpověď na otázku, zda program pomohl nastínit, jak bezpečně založit profil, byla u všech žáků ano. Žáci byli aktivní a sdílní. Při závěrečném kolečku zazněly věty: bylo to fajn, už vím, jak si mám správně založit profil, líbilo se mi to, nebudu sdílet osobní informace, měl bych trávit víc času venku s kamarády, nebudu si dělat sociální sítě, nesdílet fotky, ...

Autorka hodnotí program velmi pozitivně. Jeho cíle byly naplněny. Některé aktivity musely být ukončené z důvodu časové dotace. I když pro činnosti byla vyhrazena delší časová dotace, zápal žáků jednotlivé aktivity prodlužoval. Největší úspěch sklídila aktivita Profil na záda z důvodu, že si žáci mohli psát a kreslit obrázky na vymyšlené profily. Díky včasnému ukončení aktivit program obsáhl všechny předem připravené činnosti. Při otázkách se většina žáků hlásila o slovo a chtěla vyjádřit svůj názor nebo zkušenost k problematice rizikového chování. Tohoto programu se neúčastnili dva žáci z důvodu nemoci.

10 ZÁVĚR A DISKUSE

Práce řešila problematiku rizikového chování, které se objevuje na prvním stupni základní školy. Cílem bylo vytvořit, zrealizovat a vyhodnotit 2–3 preventivní programy zaměřené na aktuální výchovné problémy vyskytující se v současné době na prvním stupni základní školy.

Teoretická část se zabývala kapitolami vývoj dítěte mladšího školního věku, rizikové chování, preventivní programy, vybrané rizikové chování, analýza rámcového vzdělávacího programu a školního vzdělávacího programu a projektového vyučování. Na základě prostudované odborné literatury a rozhovoru s učiteli, školním metodikem prevence a lektorem primární prevence byly vytvořeny preventivní programy na téma šikana, návykové látky a bezpečí na internetu. Všechny tři programy byly realizovány v pátém ročníku běžné základní školy v rámci třídnických hodin, hodin vlastivědy a hodin přírodovědy. Na preventivní program byly vyhraněny tři vyučovací hodiny, přičemž přestávky byly zachovány. V úvodu proběhlo přivítání v komunitním kruhu, seznámení s tématem, určení pravidel, která se po dobu programu všichni snažili dodržovat. Dále pak mohla následovat první aktivita.

V preventivním programu na téma šikana byly naplněny všechny stanovené cíle. Žáci se vžili do emocí druhých, zkusili si roli vyloučeného jedince z kolektivu, upevnila se definice šikany spojené s důvody, proč někdo šikanuje. V rámci aktivity Mytí slůněte si žáci zkoušeli vyhranit hranice (co se mi líbí a co je už moc). Při oceňovací aktivitě Místo po mé pravici se žáci oceňovali příliš povrchově. Činnost pro žáky byla těžká, někteří velmi dlouho přemýšleli, než dokázali ocenit druhého. V první řadě by bylo dobré si natrénovat na jednodušších aktivitách oceňování sebe samého a následně druhého. Poté by byla možná realizace aktivity s tímto zadáním. Při závěrečném hodnocení byl program ze strany žáků hodnocen pozitivně, v závěrečném kolečku si, dle slov žáků, jedinci upevnili pojem, pochopili rozdíl mezi agresorem a obětí a vžili se emocionálně do jejich rolí, v mnoha případech padla zpětná vazba ve znění „byla to zábava“.

Druhý preventivní program, který se týkal tématu návykových látek, dopadl dle autorčina očekávání. Všechny vytyčené cíle byly naplněny. Žáci byli otevření, aktivní a velmi komunikativní. Hned v první aktivitě proběhla delší diskuse ohledně energetických nápojů, sladkých nápojů, sladkostí, cigaret a alkoholu. V další aktivitě žáci na základě příběhu sami zvažovali argumenty (plusy a mínusy) proč si návykovou látku vzít.

U této aktivity bylo zapotřebí skupině Svědomí pomoci, jelikož si nebyli jistí při plnění úkolu. V relaxační činnosti Antireklama se objevilo pouze téma alkoholu a cigaret z důvodu, že si žáci mohli sami vybrat, na který druh konkrétního rizikového chování budou svůj plakát tvořit. Pro příště by bylo dobré zadat každé skupině téma práce pro větší různorodost. Při závěrečných aktivitách proběhlo kladné hodnocení od všech žáků. Tento program minimalizoval již objevené rizikové chování. V závěrečném kolečku, kdy žáci, kteří se při první aktivitě svěřili, že již někdy pili alkohol nebo kouřili cigarety, v hodnocení řekli, že nikdy nebudou kouřit (škodí to, ničí zdraví apod.), nebo že nebudou pít alkohol.

Téma třetího preventivního programu bylo žákům blízké. V první aktivitě došlo ke zmapování, které sociální sítě žáci používají. Aktivita Digitální stopa byla pro žáky velmi zajímavá. Tři čtvrtiny ani nevěděli, že to, co dají na internet, tam opravdu zůstane. Zábavnou formou a zobrazením rizik byla aktivita Profil na záda, kdy si žáci ozkoušeli, jaké to je mít profil v realitě. Při hodnocení bylo probráno téma kyberšikany, kdy se jedinci podělili o zkušenosti. Koláč slouží k uvědomění žáků, kolik času tráví jednotlivými činnostmi. Dle slov a výrazů žáků bylo slyšet i vidět určité překvapení. V hodnotících aktivitách bylo zjištěno, že na žáky program zapůsobil. Některým pomohl při budoucí tvorbě sociální sítě, jiným naopak dal podnět k přemýšlení, že čas trávený na digitálních technologiích lze využít efektivněji, než pouhým „zíráním“ do obrazovek.

Všechny preventivní programy naplnily své cíle. Žáci si sami, někdy pomocí otázek, přišli na rizika spojená s problematikou rizikového chování. Během programů byli aktivní, neustále se na něco dotazovali, sdíleli své pocity a zkušenosti v jednotlivých oblastech, apod. Šlo vidět nadšení, že se s nimi o těchto tématech někdo baví. Výborně dokázali pracovat ve skupinových pracích i v individuálních činnostech. Jsem přesvědčena o tom, že by se tyto prevence měly provádět alespoň jednou za čtvrt roku, aby docházelo k upevňování chování a eliminaci rizik. Je možné pracovat na prevencích i v třídnických hodinách pomocí aktivit, které jsou zaměřené na tato témata.

Programy byly sestaveny dle analýzy třídního kolektivu, z časového hlediska byla hlídána časová náročnost jednotlivých aktivit. Při tvorbě činností byla zvolena větší časová náročnost z důvodu znalosti kolektivu. Víím, jakým tempem žáci pracují.

Problematiku rizikového chování jsem si vybrala proto, že víím z vlastní zkušenosti, že se rizikové chování stále více objevuje. Důvodů může být více: výchova žáků,

výrazný pokrok v digitálních technologiích, ale i třeba to, že rodiče nemají tolik času na své potomky a nemají pevně stanovené hranice. Diplomová práce by mohla být využita všemi pedagogy na prvním, ale i na druhém stupni základní školy. Navrhované programy i jednotlivé aktivity lze začlenit do třídnických hodin a do předmětů, ke kterým se témata pojí. Vypracováním diplomové práce jsem nasbírala mnoho užitečných, teoretických poznatků a zkušenost s přímou tvorbou preventivních programů. Rozhovory mi pomohly obohatit znalosti v oblasti rizikového chování. Následná aplikace do reálné výuky mi umožnila s tématy pracovat v praxi.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

ČECH, Ondřej a Nicole ZVONÍČKOVÁ. *Možnosti prevence rizikového chování dětí*. České Budějovice: Theia - krizové centrum, 2017, 72 s. ISBN 978-80-904854-5-7.

DVOŘÁKOVÁ, M. *Projektové vyučování v české škole: Vývoj, inspirace, současné problémy*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1620-9

FELDMAN, Marci, Ingrid DONATO a James WRIGTH. *JOURNAL OF ADOLESCENT HEALTH: Buyling and Suicide: A Public Health Approach* [online]. 01. July 2013 [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: [https://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(13\)00270-X/fulltext](https://www.jahonline.org/article/S1054-139X(13)00270-X/fulltext)

GALE, E. K. *Deník třídního otlučánka, aneb, Jak jsem zvítězil nad šikanou*. Brno: Jota, 2013. ISBN 978-80-7462-381-3

GOŠOVÁ, Věra. *Projektová výuka. Metodický portál RVP.cz* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 2011, 8. 4. 2011 [cit. 023-04-23]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/P/Projektov%C3%A1_v%C3%BDuka

HUTYROVÁ, Miluše, Michal RŮŽIČKA a Jan SPĚVÁČEK. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN sbn978-80-244-3725-5.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOTEN, Tomáš. *Škola? V pohodě! (2): projektové vyučování na základní škole : metodický návod, hry a formy práce pro projektové vyučování a praktickou realizaci průřezových témat (aktivní činnostní učení napříč předměty v kooperativních skupinách)*. Most: Hněvín, 2009, 135 s. ISBN 978-80-86654-25-6.

Krizový plán: Příloha k minimálnímu preventivnímu programu sociálně patologických jevů [online]. Liberec: Základní škola Dobiášova, 2022 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://dobiasova.cz/images/PDF/2021_2022/20221130_krizovy_plan.pdf

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, Michal, Pavel, BÁRTÍK, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN isbn978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN isbn978-80-7422-391-4.

Národní strategie 2019-2027: Primární prevence rizikového chování dětí a mládeže [online]. Praha: MŠMT, 2019 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

POHOŘELÝ, Svatopluk. *MŠMT: Metodický pokyn* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/38988/>

Pražské centrum primární prevence: Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu [online]. Praha: MŠMT, 2010 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/16437/download>

PROCHÁZKA, Miroslav. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. V Praze: Pasparta, 2019, 123 s. ISBN 978-80-88290-28-5.

RICHTEROVÁ, Magdalena, Michal ZVÍROTSKÝ a Stanislav BENDL. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2022, 109 s. ISBN 978-80-7603-300-9.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. 3. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2021-s-vyznacenyimi-zmenami.pdf>

ŘÍČAN, Pavel, JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na Šikanu*. 1. Vydání. Praha. 2011, 155 stran. Grada. ISBN 978-80-247-2991-6

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN isbn978-80-244-2433-0.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN sbn978-80-244-4227-3.

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání: Učíme se pro sebe [online]. Liberec: Základní škola Dobiášova, 2022 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://dobiášova.cz/images/PDF/dulezite/nov_VP.pdf

VÁGNEROVÁ, kolektiv. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 152 stran. ISBN 978-80-7367-611-7

ZACHAROVÁ, Eva. *Základy vývojové psychologie* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012 [cit. 2023-04-23]. ISBN ISBN 978-80-7464-220-3. Dostupné z: <file:///C:/Users/Dobi%C3%A1%C5%A1ova/Desktop/diplomka%20zdroje/lf-zacharova-zaklady-vyvojove-psychologie.pdf>

ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN isbn978-80-247-4100-0.

ZVÍROTSKÝ, Michal, Stanislav BENDL a Magdalena RICHTEROVÁ. *Příběh školní šikany: učebnice pro pedagogické pracovníky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, 127 s. ISBN 978-80-246-4825-5.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – příběh

Příloha č. 2 – pracovní list (aktivita profil na záda)

Příloha č. 3 – rozhovory s respondenty

Příloha č. 4 – fotografie z programu

PŘÍLOHA Č. 1

Slouží k aktivitě Příběh – téma šikana

Ukázka z knihy J. K. Rowlingové Harry Potter a Fénixův řád (Rowling, J., K., 2004, s. 594 – 598).

„Tohle by tě mohlo pobavit, Tichošlápku,“ ozval se tiše James. „Podívej, koho tu máme...“ Sirius otočil hlavu. Nehybně ztuhl jako pes, který zavětrí králíka. „Výborně,“ šeptl měkce. „Srabus.“ Harry se ohlédl, aby zjistil, na co se Sirius dívá. Snape mezitím vstal a strkal si seznam otázek NKÚ do brašny. Když vyšel ze stínu křovin a vykročil na trávník, Sirius s Jamesem vstali také. Lupin a Červíček zůstali sedět. Lupin se stále díval do učebnice, i když vůbec nepohyboval očima a mezi obočím se mu vytvořila drobná zamračená vráska. Červíček těkal očima mezi Siriusem, Jamesem a Snapem a v obličejí měl výraz napjatého očekávání. „Tak co, Srabusi?“ promluvil hlasitě James. Snape zareagoval tak rychle, jako by očekával útok. Pustil brašnu, zajel rukou pod hábit a hůlku měl už napůl zdviženou, když James zaburácel: „Expelliarmus!“ Snapeova hůlka vylétla čtyři metry do vzduchu a s nepatrným žuchnutím spadla do trávy za ním. Sirius se štěkavě zachechtal. „Impedimenta!“ vykřikl a zamířil hůlkou na Snapea, kterého kouzlo srazilo na zem v polovině skoku, jímž se chtěl dostat k spadlé hůlce. Studenty kolem to zaujalo, otáčeli se a přihlíželi. Někteří vstali a popošli o něco blíž. Část se tvářila rozpačitě a ostatní pobaveně. Snape ležel na zemi a těžce oddechoval. James se Siriusem k němu přikročili se zdviženými hůlkami a James se přitom přes rameno ohlížel po děvčatech na břehu jezera. Červíček už také stál a nenasytně civěl, obešel Lupina, aby měl lepší výhled. „Jak sis vedl u zkoušky, srábků?“ zeptal se James. „Koukal jsem na něho, jezdil nosem až po pergamenu,“ utrousil zlomyslně Sirius. „Budou na něm všude mastné fleky, nepřečtou z toho ani slovo.“ 107 Několik čumilů se zasmálo, Snape zcela zjevně nebyl oblíbený. Červíček se hlasitě rozchechtal. Snape se pokoušel vstát, kouzlo však stále ještě působilo. Zmítal se, jako by byl spoután neviditelnými provazy. „Jen – počkejte!“ zajíkal se a vzhlížel k Jamesovi s výrazem čiré nenávisti. „Jen počkejte!“ „Na co máme čekat?“ otázal se nevzrušeně Sirius. „Copak nám provedeš, srábků, otřeš si o nás nos?“ Snape ze sebe vyrazil jakýsi skřek, v němž se mísily nadávky se zaklínadly, protože však jeho hůlka ležela tři metry daleko, nic se nestalo. „Vypláchni si hubu,“ napomenul ho chladně James. „Pulírexo!“ Ze Snapeových úst v tu ránu vyrazil proud růžových mýdlových bublin. Pěna mu zakryla ústa, až se začal dávit a dusit... „Dejte mu POKOJ!“ James a Sirius se ohlédl. James si volnou rukou okamžitě zajel do vlasů. Byla to jedna z dívek, které seděly na

břehu jezera. Měla husté temně ryšavé vlasy, které jí spadaly až na ramena, a neuvěřitelně zelené oválné oči – Harryho oči. Harryho matka. „Copak je, Evansová?“ zeptal se James a jeho hlas byl náhle příjemnější, hlubší a zralejší. „Dejte mu pokoj,“ opakovala Lily. Dívala se na Jamese a na očích jí bylo znát, že to, co vidí, se jí ani trochu nezamlouvá. „Co vám udělal?“ „No,“ protáhl jakoby úmyslně James, „jde spíš o to, že vůbec existuje, jestli chápeš, jak to myslím...“ Mnozí studenti kolem se rozesmáli, mezi nimi i Sirius a Červíček. Lupin, stále zjevně zabraný do učebnice, se však neusmál a Lily také ne. „Myslíš, bůhvíjak nejsi vtipný,“ řekla mu chladně, „jsi ale jen nafoukaný a násilnický ubožák, Pottere. Nech ho na pokoji!“ 108 „Nechám, když si se mnou dáš rande, Evansová,“ odpověděl okamžitě James. „No tak... dej si se mnou rande a já už proti tomu srábkovi nikdy nepozvednu hůlku.“ Účinky překážecího kouzla za ním pomalu odeznívaly. Snape se začal tiše plazit k hůlce, která mu vylétla z ruky, a odplivoval do trávy mýdlové bubliny. „Než jít s tebou, to bych si radši dala rande s tou obří olihni,“ prskla Lily. „Máš smůlu, Dvanáctěráku,“ poznamenal pohotově Sirius a otočil se znovu ke Snapeovi. „A sakra!“ Už však bylo pozdě. Snape mířil hůlkou přímo na Jamese, vyšlehl záblesk jasného světla a Jamesovi se na tváři objevila otevřená rána, z níž mu na hábit vystříkla krev. James se rychle otočil: znovu se zablesklo a v další vteřině Snape visel ve vzduchu hlavou dolů. Hábit mu přepadl přes hlavu a odhalil bledé vyzáblé nohy v zašedlých spodkách. V malém hloučku kolem tom mnozí ocenili potleskem, Sirius, James i Červíček se otrásali smíchem. „Pusť ho dolů!“ vyjekla rozzlobená Lily, v jejímž obličejí to na okamžik zacukalo, jako by se chtěla usmát. „Jak si přeješ,“ přikývl James a prudce trhl hůlkou vzhůru. Snape spadl na zem a natáhl se jak dlouhý, tak široký. Vyprostil se ze zamotaného hábitu a rychle vyskočil se zdviženou hůlkou, Sirius však vykřikl „Petrificus totalus!“ a Snape znovu padl k zemi, tuhý jak prkno. „Tak už mu dejte pokoj!“ zaburácela Lily. Náhle měla také v ruce hůlku. James ani Sirius z ní teď nespustili oči. „No tak, Evansová, nenut mě, abych tě uřkl,“ nasadil vážný tón James. „Koukej ho odklít!“ James si zhluboka povzdechl, pak se otočil ke Snapeovi a zamumlal příslušnou protikletbu. „Padej odtud,“ řekl, když se Snape namáhavě zvedl na nohy. „Máš štěstí, že tu byla Evansová, Srabusi-“ „Nepotřebuju, aby mi pomáhala taková špinavá, mrňavá mudlovská šmejdka!“ Lily zamrkala. 109 „No fajn,“ přikývla klidně. „Příště se do toho nebudu plést. A na tvém místě bych si přeprala spodky, Srabusi.“ „Omluv se Evansové!“ zahřměl James a výhruzně namířil na Snapea hůlku. „Nechci, abys ho ty přiměl k omluvě!“ zaječela Lily a otočila se k Jamesovi. „Jsi zrovna takový mizera jako on.“ „Cože?“ vyjekl James. „Já bych NIKDY neřekl, že jsi – vždyť víš co!“ „Cucháš si vlasy, protože si myslíš, bůhvíjak ti nesluší,

když vypadáš, jako bys zrovna slezl z koštěte. Předvádíš se z tou pitomou Zlatonkou! Chodíš po chodbách a uřkneš každého, kdo se ti znelíbí, jen proto, že to umíš... Překvapuje mě, že se s tebou a s tou tvou kytovou hlavou koště vůbec zvedne ze země. Je mi z tebe NANIC.“ Otočila se na podpatku a upalovala pryč. „Evansová!“ zavolal na ni James. „Hej, EVANSOVÁ!“ Lily se však neohlédla. „Co to do ní vjelo?“ podivil se James a bezúspěšně se snažil, aby to vyznělo lhostejně, protože to nepovažuje za doopravdy důležité. „Jestli mě můj nos neklame, řekl bych, že tě považuje tak trochu za náfuku, kámo,“ odpověděl mu Sirius. „Fajn!“ vyštěkl James a zatvářil se doopravdy rozezleně. „Tak fajn-“ Vyšlehl další záblesk světla a Snape opět visel ve vzduchu hlavou dolů. „Kdo chce vidět, jak Srabusovi stáhnou kaťata?“ Jestli však James doopravdy Snapeovi stáhl spodky, to už se Harry nedozvěděl.

PŘÍLOHA Č. 2

Slouží k aktivitě Profil na záda – téma bezpečí na internetu

fotografie

datum narození

e-mail

telefon

ulice

škola

vztah

rodina,
sourozenci

koníčky

ostatní

jméno

zde můžeš psát příspěvky

PŘÍLOHA Č. 3

V této příloze se nachází 4 rozhovory, které jsou vedené se školní metodičkou prevence, s lektorkou a se dvěma učiteli.

ROZHOVOR Č. 1 – lektorka organizace A (žena)

Jak dlouho pracujete jako lektor – délka praxe?

Jako lektorka pracuji v organizaci A čtvrtým rokem.

Je to vaše jediné povolání, ve kterém přijdeme do styku s dětmi?

Ne. Pracuji také na základní škole jako učitelka 2. stupně. Učím konkrétně předměty Rodinná výchova, Zeměpis a Informatika.

Jaké rizikové chování je podle Vás nejčastější na prvním stupni ZŠ? Jmenujte 3 nejčastější?

Podle mně je nejčastějším rizikovým chováním na prvním stupni šikana, netolismus a návykové látky. Školy si nejčastěji objednávají tyto tři druhy všeobecné primární prevence. Z vlastní zkušenosti mohu říct, že u nás na základní škole se na prvním stupni objevuje netolismus, šikana a nezdravé vztahy v třídním kolektivu (vzájemný respekt, úcta, tolerance, spolupráce apod.).

Proč právě toto rizikové chování?

Netolismus - myslím, že je to spojené s tím, že je to mezi dětmi IN. Každý má telefon, sociální sítě, hrají společně hry či koukají na

různá videa. Dalším důvodem je zapadnutí do kolektivu jak v kyberprostoru, tak i v realitě, protože tyto dva světy se prolínají.

Šikana – protože děti neumí společně, zdravě komunikovat a nedokáží si stanovit žádné hranice. Neumí si vykomunikovat co je moc a co si druhý už nesmí nebo naopak může dovolit.

Návykové látky – děti rády experimentují, vše je pro ně běžně dostupné. Mají možnost vyzkoušet elektronické (vapolizér) i běžné cigarety. Většina dětí poprvé ochutnává alkohol v brzkém věku od svých rodičů. V naší společnosti je alkohol brán jako norma. Jako něco, co do společnosti patří.

Co je podle Vás spouštěčem? (Z jakého důvodu právě toto?)

Hlavním spouštěčem je to, že dítě chce zapadnout. Někam chce patřit.

Jak se v takových situacích chovají rodiče žáků, kterých se toto rizikové chování týká? (Spolupracují se školou? Jsou proti? Nezajímá je to?)

Šikana – většinou je to tak, že sám rodič přijde s problémem do školy, protože se mu dítě doma svěřil.

Netolismus (kyberprostor) – rodiče ani nepostřehnou, že jejich děti dělají něco, co by neměly. Něco, co je už přes čáru – např. nezdravé užívání internetu. Většina rodičů si není vědoma všech

rizik spojené s užíváním digitálních technologií (obrazovky, internet). Proto právě s prevencemi přichází škola.

Setkala jste se s rizikovým chování při programu (primární prevence)?

Ano. Párkrát jsme vstoupili do třídy s tím, že jsme nebyli zcela informováni o dění ve třídě. Například byl objednaný program na všeobecnou primární prevenci, ale šikana už byla dávno ve třídě rozjetá. V tomto případě nemá smysl se bavit o primární prevenci, program by mohl víc poškodit kolektiv a na základě toho by si agresori mohli vylepšit svoji strategii šikany (zlepšit techniku, zlepšit manipulaci atd.). Dále je pak lepší se domluvit na šetření šikany v kolektivu a dále by měla následovat selektivní prevence, která by naopak stmelila kolektiv.

U návykových látek velmi záleží na typu škol a na oblasti, ve které se základní škola nachází. Na některých školách je kouření pouze na základě experimentu. Také to záleží na rodinném zázemí daného žáka. Ve výjimečných případech se setkáváme i s tím, že desetileté dítě může být uživatelem cigaret.

Řešila jste vy jako učitelka/lektorka nějaké rizikové chování? Jakým způsobem?

Ano. Řešila jsem to, ale ne na prvním stupni. Situace byla řešena s třídním učitelem v rámci třídnických hodin. Jednalo se o vztahy ve třídě a návykové látky.

Jak se podle Vás projevuje šikana na 1. stupni?

Legrace přejde k nějakému ubližování, které nabírá na „obrátkách“. Je dlouhodobé, záměrné, nepoměr sil. Například strkání, posmívání/jednostranná legrace, dávání přezdívek, braní a ničení osobních věcí, zesměšňování. Prolíná se i do kyberprostoru, kde žáci třeba odstraňují ze skupiny člověka, atd. Může mít i fyzický charakter. Sice se to nezdá, ale i takhle malé děti dokážou pěkně ublížit a umí dobře a propracovaně vytvořit strukturu šikany.

Poděkování, rozloučení.

ROZHOVOR Č. 2 – Školní metodik prevence (žena)

Jak dlouho pracujete ve školství délka praxe?

Jako učitelka pracuji ve škole 24 let (počítáno s mateřskou dovolenou), jako metodik prevence působím šestým rokem.

Jaké rizikové chování je podle Vás nejčastější na prvním stupni ZŠ? Jmenujte 3 nejčastější?

V první řadě je to šikana (psychická je nejčastější), skryté záškoláctví, krádeže a vandalismus.

Proč právě toto?

Nechodí do školy i ze strany rodičů, protože je do školy neposílají. Žáci nemají vtaž ke škole, nechtějí tam chodit.

Šikana – děti si neuvědomují, co šikana je, berou to jako srandu. Nerozeznávají, co mě není příjemné. Neznají rozdíl mezi šikanou a škádlením. Z jejich pohledu je vše sranda.

Vandalismus – nemají úctu k cizímu majetku, neváží si věcí.

Co je podle Vás spouštěčem? (Z jakého důvodu právě toto?)

Rodinné zázemí, nevěnování se dětem, společnost – přizpůsobení kolektivu, aby se žáci nevyčleňovaly. „Když to neuděláš, udělám ti tohle, ...“ ...

Jak se v takových situacích chovají rodiče žáků, kterých se toto rizikové chování týká? (Spolupracují se školou? Jsou proti? Nezajímá je to?)

Záleží na tom, jaké mají rodinné zázemí. Rodiče si své děti chrání. Když to jsou rodiče vzdělaní, inteligentní a objeví se problém, problém se vyřeší bez problému. Pokud to jsou rodiče sociálně slabší, nemají přehled, problém se řeší velmi těžko (stojí na jeho straně a nevěří ničemu) – „tohle by moje dítě nikdy neudělalo“ apod.

S kolika rizikovými chováními jste se jako třídní učitelka setkala?

Šikana, záškoláctví, návykové nátky, elektronická cigareta, vandalismus. Objevují se každý rok. Ze začátku jich bylo méně. Postupem času rizikové chování stále přibývá.

Řešila jste vy jako třídní učitelka a metodik prevence nějaké rizikové chování? Jakým způsobem?

Ano řešila.

U sebe ve třídě jsem řešila šikanu. Oznámení šikany vedení školy. Neinformovali třídní učitelku, ale rovnou šli za panem ředitelem. Pak byl pohovor s rodiči a vedením školy. Pak následovalo prošetření situace ve třídě – rozhovor s žáky (agresor, oběť). Náplň v třídnických hodinách. Pozorování kolektivu ve třídě. Naposledy byl rozhovor s obětí o zjištění situace – došlo ke zlepšení.

Jak se podle Vás projevuje šikana na prvním stupni?

Je převážně psychického charakteru – zesměšňování, urážení, psychické nátlaky, nadávky apod. To neznámá ale, že se neobjevuje šikana fyzického původu. Zprvu to vypadá jako legrace, ale za určitý čas se to přehoupne do tohoto typu rizikového chování. Děti nerozeznají hranici mezi legrací a šikanou.

Poděkování, rozloučení.

ROZHOVOR Č. 3 – speciální pedagog, učitel prvního stupně (žena)

Jak dlouho pracujete ve školství, délka praxe?

Na základní škole pracuji 4 roky od Vysoké školy, ale ve školství mám praxi celkově 6 let (2 roky v mateřských školách).

Jaké rizikové chování je podle Vás nejčastější na prvním stupni ZŠ? Jmenujte 3 nejčastější.

Lhaní, šikana, skryté záškoláctví.

Proč právě toto? (záškoláctví, šikana, krádeže,...)

Protože je to nejčastější rizikové chování, se kterým jsem se já, jako třídní učitel, setkala.

Co je podle Vás spouštěčem? (Z jakého důvodu právě toto?)

U lhaní je to kvůli postoji rodičů a zároveň i postoji učitele/učitelů, kdy se žáci obávají svěřit se s poznámkou nebo špatnou známkou. Také kvůli zapadnutí do třídního kolektivu. Souvisí to také se šikanou.

Šikana jsem pozorovala vůči sociálně slabším a nevyzrálejší jedincům. Setkala jsem se se šikanou u dvojčat, kdy jedno dvojče šikanovalo druhé. Chytřejší dvojče těžilo z toho, že druhé dvojče mělo podprůměrný intelekt, neprojevovalo zájem o školu a to druhé toho využívalo a psychicky ji trýznilo.

Na prvním stupni jsem se setkala na prvním stupni se skrytým záškoláctví, kdy se rodiče rozvedly. Měli střídavou péči. Když byla u matky, tak ji neustále omlouvala z výuky a dívka nechodila do školy. I přesto, že nebyla nemocná.

Jak se v takových situacích chovají rodiče žáků, kterých se toto rizikové chování týká? (Spolupracují se školou? Jsou proti? Nezajímá je to?)

V případě skrytého záškoláctví se zajímal otec a staral se. Spolupracoval s OSPODem i se školou. Jakmile do řešení situace vstoupil OSPOD, začala spolupracovat i matka dítěte.

Matka situaci neřešila, neustále dívky omlouvala. Neřešilo se nic. Do školy na schůzku vždy dorazila, ale to, co po ní škola požadovala, to neplnila.

Většinou, když jsou rodiče upozorněni, že dítě lže, tak se snaží situaci vyřešit. Nikdy nebyl problém. Fungovalo to i obráceně. Pokud dítě lhalo doma, rodič kontaktoval učitele.

S kolika rizikovými chováními jste se jako třídní učitelka setkala?

S výše zmíněnými.

Řešila jste vy jako třídní učitelka nějaké rizikové chování? Jakým způsobem?

Ano výše zmíněné. Skryté záškoláctví bylo řešeno ve spolupráci s vedením školy, OSPODem. Šikana byla řešena s vedením

školy, školním psycholožkou a školní metodičkou prevence. Lhaní jsem řešila vždy ve spolupráci s rodičem.

Jak se podle vás projevuje šikana na 1. stupni?

Psychické trýznění, posměšky, výsměchy, spíše psychicky verbálně, než fyzicky. Je to častější ze strany holek.

Poděkování, rozloučení.

ROZHOVOR Č 4 – učitel prvního stupně ZŠ (muž)

Jak dlouho pracujete ve školství délka praxe?

Ve školství pracuji přibližně osm let.

Jaké rizikové chování je podle Vás nejčastější na prvním stupni ZŠ? Jmenujte 3 nejčastější?

Myslím si, že nejčastějšími rizikovými chováními na prvním stupni jsou: netolismus, pití energetických nápojů, šikana a lhaní.

Proč právě toto? (záškoláctví, šikana, krádeže,...)

Netolismus -změna sociokulturního prostředí, jehož centrum se stále více posouvá do kyberprostoru (sociální sítě). Naopak na druhé straně jsou ustaraní rodiče, kteří se bojí pouštět své děti ven a raději je chtějí mít pod drobnohledem doma v bezpečí. Celkově do tohoto dění může zasahovat i dnešní ekonomika, kvůli které se snižuje finanční dostupnost kroužků a tím i rozvoj zdravých nebo pozitivních návyků dítěte.

Do energetických nápojů zařazují vše, kde je vysoké procento cukru. Tento problém je způsobený dost často tím, že rodiče nepodporují zdravý životní styl u svých dětí nebo jsou až příliš benevolentní.

Šikana – z mého pohledu se jedná o častý jev, který se objevuje nejen na základních školách, ale celkově ve společnosti.

Co je podle Vás spouštěčem? (Z jakého důvodu právě toto?)

Je to výchovou, slabým systémem prevence na základních školách, neinformovaností učitelů a neschopností rizikové chování řešit.

Jak se v takových situacích chovají rodiče žáků, kterých se toto rizikové chování týká? (Spolupracují se školou? Jsou proti? Nezajímá je to?)

Záleží na tom, jací rodiče to jsou. Důležitou roli může hrát sociální status rodiny. Někteří rodiče nevěří tomu, že jejich dítě je například agresorem šikany, omlouvají ho, zastávají se ho a na jeho chování neshledávají žádný problém, protože se doma takto nechová. Na druhé straně jsou rodiče, kteří jsou zodpovědní a nápomocní při řešení problému.

S kolika rizikovými chováními jste se jako třídní učitelka setkala? (pouze pro učitele)

Dost často se setkávám s lhaním, se závislostí na digitálních technologiích, s kouřením cigaret a s šikanou.

Řešila jste vy jako třídní učitelka nějaké rizikové chování? Jakým způsobem?

Ano s výše zmíněnými. Vše se vyřešilo s pomocí rodičů poměrně hladce a rychle.

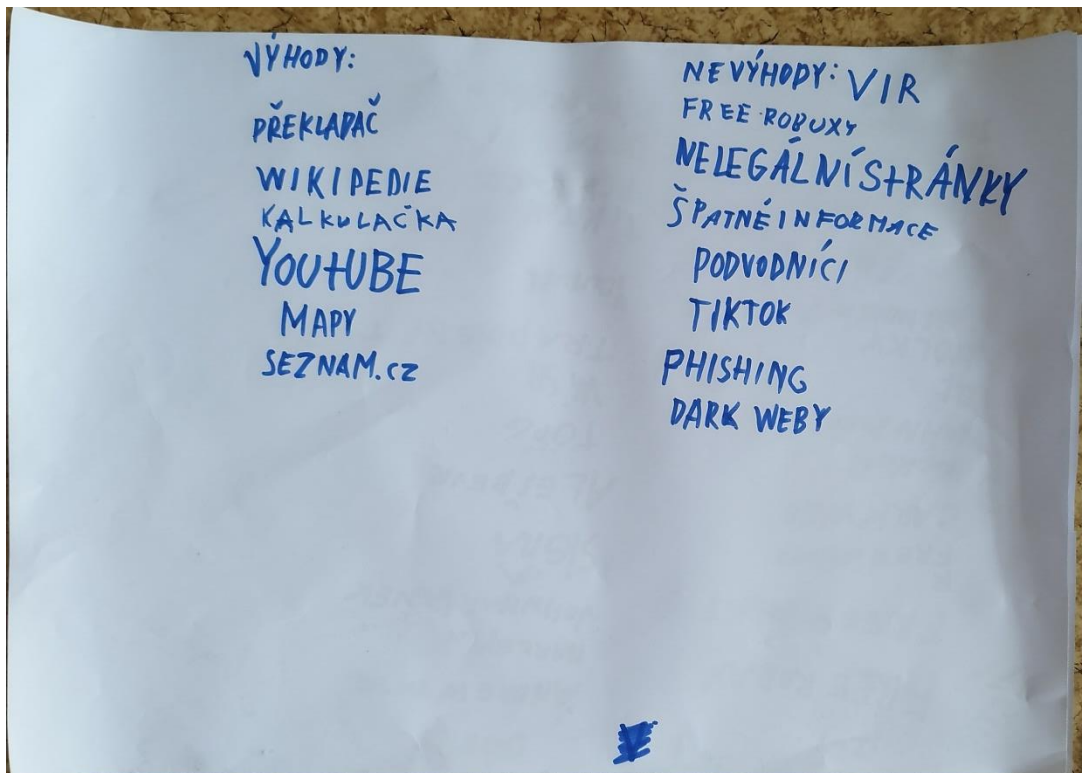
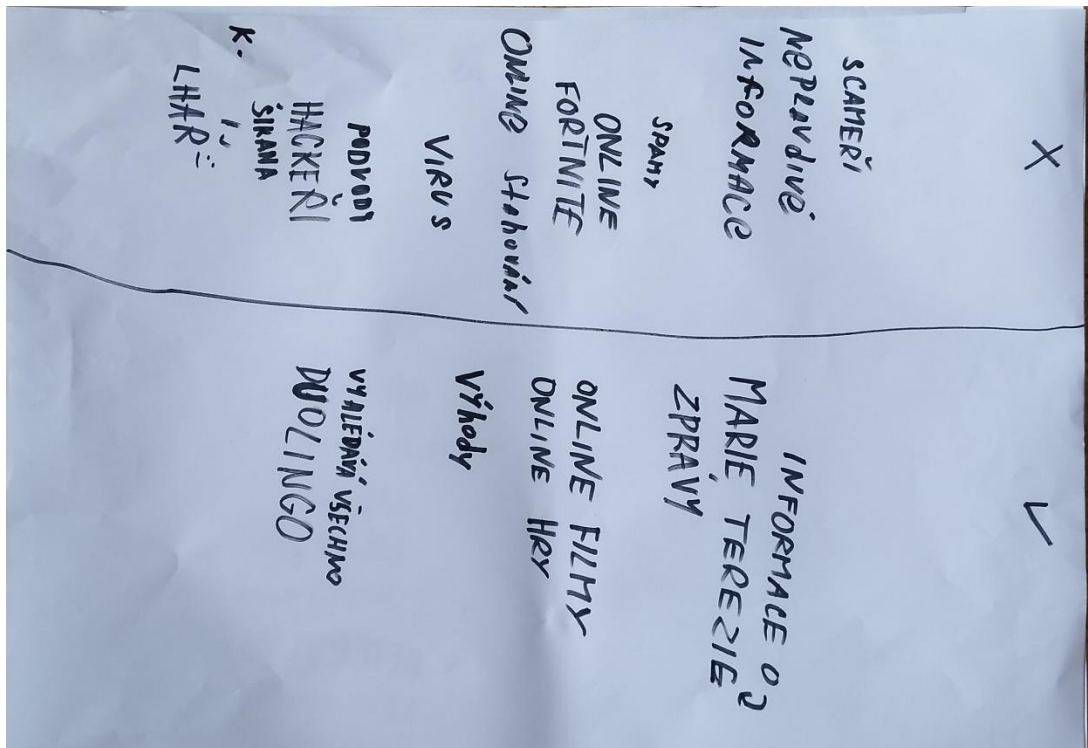
Jak se podle Vás projevuje šikana na 1. stupni?

Šikana se podle mě projevuje ve formě posměšků, nadávek, zesměšňování, slovního napadání apod. Jde spíše o psychickou šikanu. Řekl bych, že fyzické útoky jsou převážně na druhém stupni. Velmi často je spojena s digitálním prostředím.

Poděkování, rozloučení.

PŘÍLOHA Č. 4

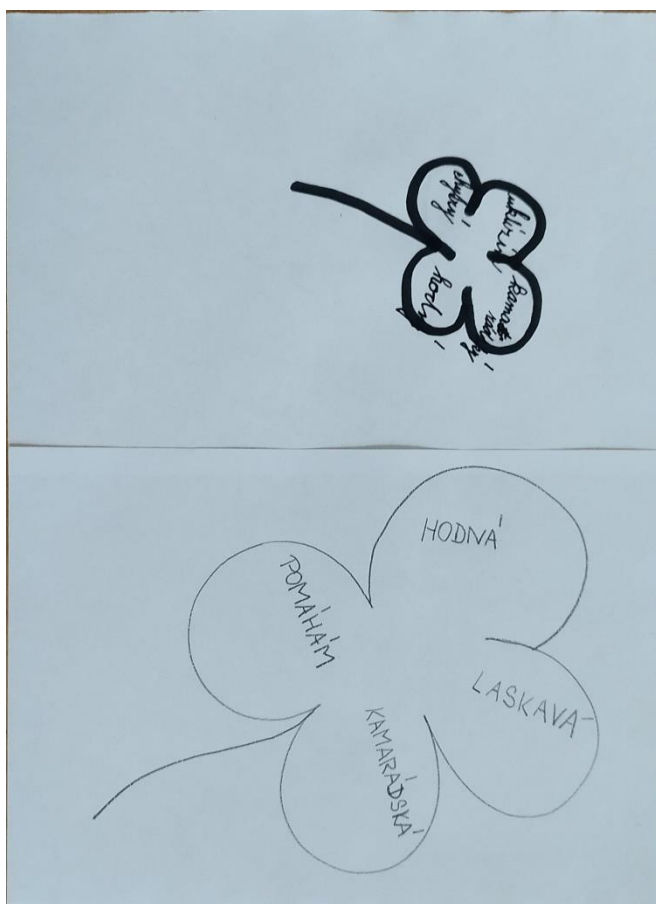
Fotografie z programů.

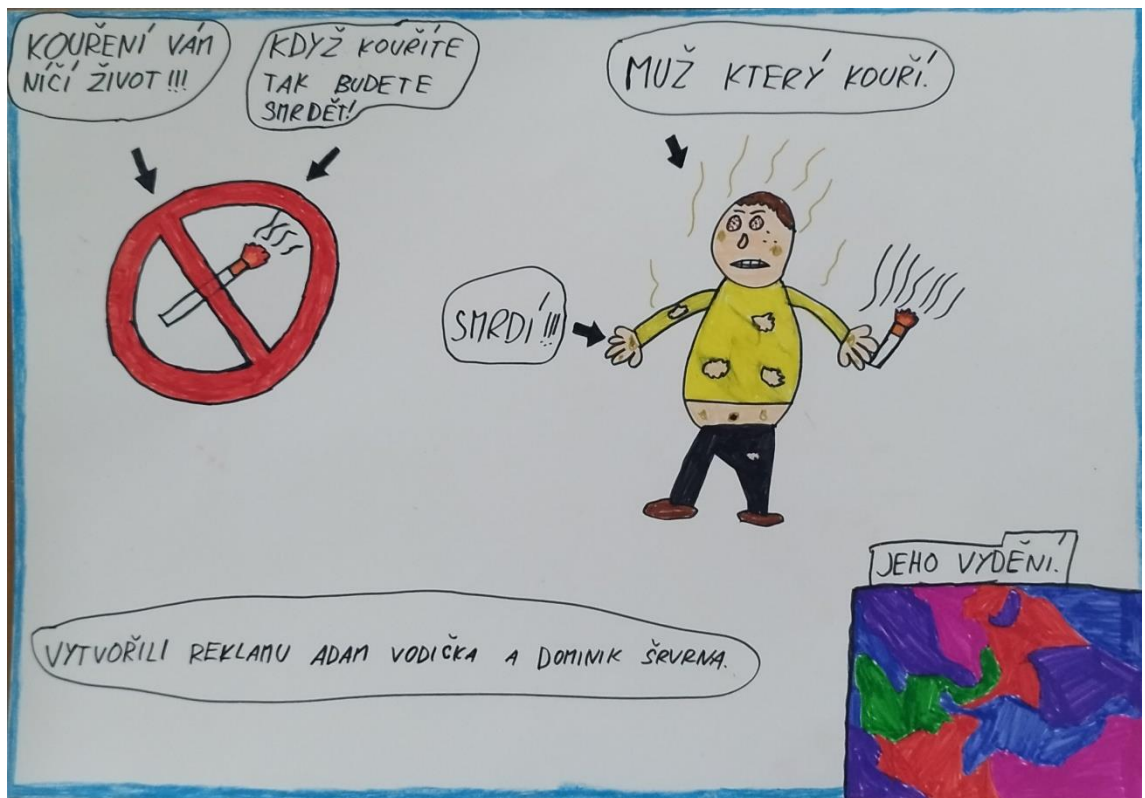
(Aktivita: k čemu je dobrý internet?)

(Aktivita: příběh – vymýšlení odpovědí na otázky k textu).

(Aktivita: čtyřlístek (šikana)).

(Aktivita: antireklama (návykové látky)).